

„...hatáskörödnél fogva emelj ki engem valahára mellőzött,
lealázott helyzetemből”

Vahot Imre kapcsolata a Nemzeti Színházzal*

Vahot Imre leginkább kultúrpiaci vállalkozásai révén vált ismert alakjává a 19. századnak, noha nagyon szerteágazó műfajokat és tárgyköröket felölelő hagyatéka aktív alkotómunkáról is árulkodik. A szakirodalomban sokáig elsősorban a *Pesti Divatlap* szerkesztőjeként végzett tevékenysége tematizálódott, részint média- és sajtótörténeti jelentősége, részint Petőfi Sándor pályájával való kapcsolata miatt.¹ Ennél sokkal szélesebb körű irodalomszervezői működéséről és az irodalmi piac területén új ötletekben bővelkedő, a századközépen messze túlnyúló pályájáról főként az utóbbi két évtizedben Szilágyi Márton és Demmel József kutatásainak köszönhetően születtek tanulmányok.² Saját szerzőségű művei közül eddig csak az 1840-es évekbeli publicisztikája kapott komolyabb figyelmet: Szigethy Gábor színházi tárgyú írásaival,³ Lukács Anikó pedig divatellenes, a nemzeti öltözetet preferáló közleményeivel, illetve a zeke és a frakk viselése kapcsán kiobbant sajtóvita kontextusában írt cikkeivel⁴ foglalkozott.

* A tanulmány az NKFI Alap által támogatott, PD 124572. számú, *A Nemzeti Színház első évtizede: az intézményi professzionalizáció folyamata feltáratlan kéziratok források tükrében (Kismonográfia és forráskiadás)* című kutatási program keretében készült.

¹ *A magyar sajtó története 1705–1848*, szerk. KÓKAY György, I, Bp., Akadémiai, 1979, 590–607. A Petőfi-szakirodalomból csak a legújabb munkákat említem: MARGÓCSY István, *Petőfi és az irodalmi gépezet: Petőfi mint modern polgári író = Uő, Petőfi Sándor: Kísérlet*, Bp., Korona, 1999, 48–74. – KERÉNYI Ferenc, *Petőfi Sándor élete és költészete*, Bp., Osiris, 2008, 126–132, 160–162.

² SZILÁGYI Márton, *Az irodalom ünnepei? (Dalidók az 1850-es években)*, Irodalomtörténet, 82(2001), 1. sz., 57–71. – SZILÁGYI Márton, *Újabb adalék Vahot Imre és a dalidók kapcsolatához = „Ember lenni mindig, minden körülményben”: Tanulmányok Kiczenko Judit születésnapja alkalmából*, szerk. RADVÁNSZKY Anikó, Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2008, 445–449. – DEMMEL József, *Egy előfizetési lista rejtélyei: A Losonczy Phönix című almanach trencsényi közösségének a szerepe a megye kulturális, politikai és társadalmi életében*, Sic Itur ad Astra, 15(2004), 4. sz., 59–121. – DEMMEL József, *„...ösmerem ezt az impertinens akasztófára való publicumot”: A prenumeráció forrásértékének vizsgálata Tompa Mihály kapcsolathálóján keresztül*, ItK, 110(2006), 6. sz., 650–676. – DEMMEL József, *Az irodalom (szociális) hálója: Közelítések Vahot Imréhez*, Sic Itur ad Astra, 20(2009), 59. sz., 253–268.

³ VAHOT Imre *válogatott színházi írásai /1840–1848/*, vál., utószó, jegyzetek SZIGETHY Gábor, Bp., Magyar Színházi Intézet, 1981 (Színháztörténeti Könyvtár, 12).

⁴ LUKÁCS Anikó, *Nemzeti divat Pesten a 19. században*, Bp., Budapest Főváros Levéltára, 2017 (Disszertációk Budapest Főváros Levéltárából, 6), 18, 40–46, 73–78, 81–92. (Itt csak az 1840-es évek kapcsán releváns oldalszámokra hivatkozom, de Vahot neve az 1850-es, 1860-as évekbeli témák tárgyalásakor is említődik.)

Nem képezték még önálló kutatás tárgyát színművei, útikönyvei (*Vándorórák: Utazási kalauz Bécsről Triesztig, A budai császárfürdő leírása, Budapesti kalauz, Az 1862-ki londoni világiállítás emlékkönyve*), történelmi tárgyú munkái (*A magyar menekültek Törökországban: ismeretlen adatok az 1849-ki emigratio történetéhez, Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élet- és jellemrajza*), illetve életvezetési tanácsadója (*Szerelmi és házaseseti ismeretek tára*), amelyeknek műfaja és tárgya azt mutatja, hogy Vahot azért vállalkozott a megírásukra, mert a korban piacképesnek számítottak. Noha a magyar irodalom- és drámatörténetben egyetlen színműve sem kanonizálódott, saját korában az ismert(ebb) színpadi szerzők közé tartozott, több mint húsz éven át, 1838 és 1860 között írt drámákat. Ezek egy része ugyan nyomtatásban, könyv alakban is megjelent, de műveit elsősorban színházi használatra, főként a Nemzeti Színház repertoárjába szánta.

A magyar nyelvű intézményes színjátszás történetében az 1837 augusztusában megnyíló Pesti Magyar Színház volt az első olyan játszóhely, amely mindennapos előadástartásra rendezkedett be. Változatos és folyamatosan bővülő műsorrendjét a kezdeti nehézségek után stabilizálódó finanszírozási háttere tette lehetővé.⁵ A színház az 1840-es években a Magyar Tudós Társaság drámai jutalomtételének mintájára nagyvonalúan honorált színműpályázatokat írt ki,⁶ az új, eredeti magyar nyelvű

⁵ 1837. augusztus 1-től 1841 húsvétjáig Pest vármegye részvénytársasági formában, vállalkozásként működtette a színházat. Önerőből azonban az intézmény csak a fenntartását tudta finanszírozni, fejlesztésekre a pénz nem futotta. Javulást a színház „országos pártolás” alá kerülése eredményezett (erről az 1840. évi XLIV. törvénycikk rendelkezett). A szubvenció, illetve a bérlet- és jegyeladásokból származó bevétel már többnyire elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy korszerűsítsék az épületet, megemeljék a színpadok díszletét, fejlesszék a könyvtárat, a ruha- és díszlettárat stb. A segélypénz összege Bartay Endre bérlet-igazgató működése alatt, 1843 és 1845 között, évi 12 000 pengőforint volt. Az 1845-ben Bartay helyébe lépő országos főigazgató, gróf Ráday Gedeon már évi 16 000 forintot kapott. A Batthyány-kormány 1848. évi költségvetésében a színház 20 000 pengőforinttal szerepelt. Vö. *Magyar színház történet 1790–1873*, szerk. KERÉNYI Ferenc, Bp., Akadémiai, 1990, 264, 284–324, 353. (A vonatkozó fejezeteket Kerényi Ferenc írta.)

⁶ 1845-ben például egyszerre három pályázatot is kiírtak: „A nemzeti színház részéről következő három dramai pályadíj tüzetik ki. 1-ször: 50 darab arany, egy, a magyar életből vett tárgy, népies, de aljasságtól ment színműre, mellyben a szerzőnek dalokkal és látványos eszközökkel is szabad szindarabja érdekét nevelni, ha illyesmit czélszerűnek gondol. 2-szor: 60 darab arany, egy, nemesebb körben forgó társalgási vigjátékra. 3-szor: 100 darab arany, egy, honi tárgy, komoly színműre, melly tárgyhöz képest versben, vagy folyó beszédben, vagy vegyesen versben és folyó beszédben lehet írva. Mind három rendbeli pályaművekben, miután a pályadíj a színház részéről tüzetik ki, a színi hatás mellőzhetlen föltétel. Ezen határozott pályadíjakon kívül, a pályanyertes szindarabok szerzői a 2dik, 3dik és 4dik előadás jövedelmeiből, levonván az előadási napi költségeket, egy egy harmadot, s így összesen az első utáni három előadásból egy egész jövedelmet fognak kapni; az ötödik előadáson kezdve pedig olly jövedelmekből, mellyek, levonván az előadási napi költségeket, 200 váltó forinttal [80 pengőforinttal] fölrnek, mindenkor tíz száztólít. A népszínművekhez netán szükséges zene költségei a szerzőket illetendik. [...] A pályadíjak csak azon esetben nem adatnak ki, ha az illető pályaművek közt a bírálók ítélete szerint, előadásra méltónak egy sem találtnék. A pályadíjakat alulirt elnöklete alatt t. cz. Bajza József, Császár Ferencz, Vörösmarty Mihál, Egressy Gábor, Fánscy Lajos és Szentpétery Zsigmond urak ítélandik oda. A pályaművek tisztán, és olvashatólag, és idegen kéz által leírva, lapozva, bekötve, és a szerzők neveit

művek előadásának tiszta jövedelméből előre lekötött százalékot adott a szerzőknek (eleinte csak három előadás után kaptak részesedést),⁷ külföldi művekkel fejlesztette könyvtárát, illetve fizetett a fordításokért is. A nem pályázati úton benyújtott művek színre kerüléséről a drámabíráló bizottság döntött, amelyhez tematikai megkötés nélkül és folyamatosan be lehetett adni az alkotásokat. A pályázati kiírások és az új darabok elbírálásával foglalkozó választmány alapszabálya egyaránt a színi hatást jelölte meg elsődleges követelményként: „miután a pályadij a színház részéről tüze- tik ki, a színi hatás mellőzhetlen feltétel”; „[a] színművek bírálatában fő szempont a színi hatás”⁸ A drámabíráló bizottsághoz került darabok számának folyamatos emelkedése⁹ azt sejteti, hogy az azonnali hírnév és jövedelem reményében sokan úgy gondolták, ennek a gyakorlatias elvnek nem olyan nehéz megfelelni. Ugyanerre enged következtetni a meglehetősen vegyes alkotói kör is. Vahot idejében a darabok többségét nem a szépirodalommal hivatásszerűen foglalkozók írták, hanem egyrészt a modern irodalmárhivatás szempontjából dilettánsnak minősülő szerzők (például

magokban rejtő jelíges levelekkel ellátva Fánccs Lajos, rendező, és igazgatósági ügyvivő urhoz küldessenek. Az így beküldött pályaművek, bár jutalmat nem nyernek is, hat év előtt semmi ürügy alatt vissza nem adatnak. A pályadij-nyertes műveken kívül az előadásra méltó többi pályaművek rendes jutalomban és száztóliban részesülnek” Pesti Divatlap, (1845), 17. sz., 277–278.

⁷ A részvénytársasági választmány az új, eredeti magyar nyelvű művek szerzőinek díjazásáról a Bajza József igazgató által 1837. december 28-án közzétett jelentés szerint a következőképpen határozott: „az első előadásból $\frac{1}{2}$, a másodikból $\frac{1}{3}$, a harmadikból ismét $\frac{1}{3}$ része fizettetik ki a tiszta haszonnak”. Vö. Athenaeum, (1837), 53. sz., 841. Úgy tűnik, ez a határozat nem sokáig volt érvényben, 1840. november 25-én ugyanis több szerző (Eördegh István, Gaal József, Szigligeti Ede, Beöthy Zsigmond, Kuthy Lajos, Garay János) beadványban kérte a díjazás gyakorlatának megváltoztatását, miszerint ne csak a második, harmadik és negyedik előadás tiszta jövedelméből adjanak nekik részesedést, hanem a bemutatón befolyt összegből is. 1842. február 2-án a kormányzó választmány úgy határozott, hogy jogdíj csak a második, harmadik és negyedik előadás után illeti meg a szerzőket. Vö. *A Nemzeti Színház százéves története*, szerk. és közzéteszi PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán, II, Bp., Magyar Történelmi Társulat, 1938, 142–145. Arról, hogy a szerzőknek minden előadás után jár részesedés, 1845-ben rendelkeztek: „Továbbá, a rendes dra- mai jutalmazásra nézve következő állandó szabály állíttatik fel. Akár nyomtatott, akár kéziratban levő eredeti színmű, mely mai napig még e nemzeti színpadon nem adatott, midőn előadásra kerül, szerzője a négy első előadás tiszta jövedelmeiből, levonván az előadási napi költségeket, egy egy negyedrészt, s így összesen négy előadásból egy egész jövedelmet fog kapni; az ötödik előadáson kezdve pedig, az olly jövedelmekből, melyek, levonván az előadási napi költségeket, 200 váltó forinttal [80 pengőforinttal] fölrnek, mindenkor 10 száztólit. E kéziratok mint eddig, ezentul is a nemzeti színház titoknokához küldessenek; és fölröttök írókból, és színészekből álló vegyes biztosság fog itélni” Pesti Divatlap, (1845), 17. sz., 278. Az egyes íróknak járó, előadásonkénti részesedésről a Nemzeti Színház pénztári főkönyveiben találhatunk néhány adatot. Az 1840-es évek második feléből fennmaradt kéziratok köteteket lásd: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjtemény, Bf 0910/292/I-III.

⁸ Pesti Divatlap, (1845), 17. sz., 277–278. – Országos Széchényi Könyvtár Színház-történelmi Tár (a továbbiakban: OSZK SzT.), Nemzeti Színház kötetes iratok: Drámabíráló i-telek, 682, 2. fol. rektó.

⁹ 1841 második felétől 1845. december 31-ig százhuszonhét, 1846. január 31. és 1851. október 22. kö- zött kétszázhetvenkilenc darabot véleményeztek. PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán, *A drámabíráló bizottság (Első közlemény)*, ItK, 49(1939), 1. sz., 11. – OSZK SzT., Nemzeti Színház kötetes iratok: Drámabíráló i- telek, 682.

Berényi Antal, Kocsi Horváth Zsigmond, Kovács Pál, Hugó Károly), másrészt a színház belső működését jól ismerő színészek,¹⁰ illetve esetenként a színházi élettel szoros kapcsolatban álló drámabírálok, színikritikusok. Színészként és a Nemzeti Színház titkáráként lett befutott drámaíró Szigligeti Ede, színészkorában vált színpadi szerzővé Szigeti József, Dobsa Lajos, Czakó Zsigmond, Feleki Miklós vagy Hegedűs Lajos. Kritikusként próbálkozott a színműírással például Zerffi Gusztáv, Hazucha Ferenc és Kunoss Endre. Velük egy új, sajátos színműírói csoport jelent meg, akik az irodalom egyéb területein, más műfajokban nemigen alkottak (különösen igaz ez a színészekre), de a színház repertoárjához folyamatosan hozzájárultak, sokszor kiemelkedően sikeres darabokkal. Közéjük sorolom Vahot Imrét is, aki az 1840-es években színházi tárgyú írások és színikritikák szerzőjeként került közelebbi kapcsolatba a Nemzeti Színházzal, az 1850-es években pedig tagja volt a drámabíráló bizottságnak.

Önelbeszéléseiben összesen huszonhárom színművéről tesz említést.¹¹ Szinte az összes színjátéktípussal kísérletezett: darabjai között tragédiákat, népszínműveket, allegorikus drámát, kor- és jellemrajzot, egész estés és egyfelvonásos vígjátékokat egyaránt találunk. Bemutatott műveinek előadásszáma egyenetlen képet mutat, sikeresebb darab csak néhány vígjátékából és népszínművéből lett. Ő maga ennek okát nem művei színvonalában, hanem a Nemzeti Színház játékrendjét kialakító testület személyes rosszindulatában vélte megtalálni. A helyzet megváltoztatásának érdekében a testület egy-egy tagját próbálta kijátszani a többiek ellen, hol az intézmény igazgatóját (Erdélyi Jánost, gróf Ráday Gedeont, Orczy Bódogot), hol titkárát, később igazgatóját (Szigligeti Edét), hol pedig a vezető színészeket (Egressy Gábort, ifj. Lendvay Mártont) vette célba leveleivel, és törekedett megnyerni pártfogónak. Különösen 1856 és 1874 közöttől maradtak fenn ilyen jellegű levelei, amikor egyéb jövedelemforrásainak fokozatos elapadása miatt a színművei után kapott pénz már nemcsak keresetkiegészítésnek számított, hanem megélhetése szempontjából volt fontos.

Jelen tanulmány ezekből a többségében kéziratos levelekből válogatva¹² azt szeretné bemutatni, hogy ez a több sikeres vállalkozást is működtető, kapitalista szelleműnek mondható szerző milyen kapcsolatban volt a Nemzeti Színházzal, hogyan

¹⁰ A színész szerzők felbukkanása természetesen nem a Pesti Magyar Színház megnyitásához kötődik, hiszen ők már a vándorszínészet évtizedeiben is hozzájárultak a repertoár bővítéséhez, fordítottak, magyarítottak, illetve sok darabot átdolgoztak a társulatok lehetőségeinek megfelelően. Jellemző volt ez Katona Józsefre is színészi éveiben, de Balog István, Benke József vagy Déry Istvánné Széppataki Róza is írt, illetve fordított színműveket. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy korábban a közreműködésük egyfajta kényszermegoldás is volt, esetenként a társulat fennmaradása, életképessége múlhatott azon, hogy mennyire voltak hatékonyak és gyorsak színműíróként, illetve fordítóként.

¹¹ VAHOT Imre *Emlékiratai és Petőfi Sándor emlékezete*, összeáll. és kiad. VAHOT Gyula, Bp., Nyomatott Kocsi Sándornál, 1880, I-II. – Vahot Imre Egressy Gábornak, Prága, 1860. szeptember 16., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Egressy Gáborhoz, 9. sz. levél.

¹² Az *Irodalomtörténeti Közlemények* a 20. század első felében közölt néhány vonatkozó Vahot-levelet, ám a sajtó alá rendezők nem törekedtek betűhűségre, ezért szövegközlés esetében is a kéziratokra hivatkozom. Vö. *Magyar írók levelei Egressy Gáborhoz (Második, befejező közlemény)*, kiad. ESZTEGÁR László,

próbálkozott sikerdarabok írásával, hogyan igyekezett befolyásolni az igazgatóságot és a színészeket, illetve hogyan sértődött meg, amikor úgy gondolta, hogy drámáit a személye iránti ellenszenvből veszik le gyorsan a műsorról. Vahot színműírói pályájának ilyen irányú megközelítése azért is lehet érdekes, mert olyan kérdésekre próbált beleszólni, amelyeknek eldöntését a Nemzeti Színház 1875-ig hatályos belső törvénykönyve a személyzeti hierarchia élén álló színházi munkatársak hatáskörébe utalta.¹³ Vahot meggyőzőési kísérleteit annak ellenére is folytatta, hogy egy 1856-os levele szerint ismerte a protokollum tartalmát („némely színész urak, daczára a színházi törvényeknek, előre is rosz hírét terjesztik művemnek”).¹⁴ Érdekérvényesítési manőverei ugyanúgy az intézmény belső, a közönség elől rejtve maradó életéhez tartoztak, mint például az igazgatóság és a drámabíráló bizottság ülései, vagy az, hogy a színészek milyen mulasztásokat és kihágásokat követtek el. Ám míg ez utóbbi területek a Nemzeti Színház hagyatékában dokumentálva vannak, addig arról, hogy a szerzők hogyan próbálnak a színház belső ügyeibe, döntéshozatali mechanizmusaiba beavatkozni, egyedül magánleveleik árulkodnak. A forrásadottságok ismeretében úgy vélem, Vahot vonatkozó leveleinek feltárása és feldolgozása túlmutat a pályájáról való ismereteink bővítésén (noha még színműveinek összegyűjtése is alaputatást igényel), mert emellett, hogy módszertani fogódzókat adhat ennek az újszerű, üzleties drámaírói szemléletmódnak és magatartásnak a vizsgálatához, segítségünkre lehet abban

ItK, 13(1903), 2. sz., 239–244. – A *Nemzeti Színház levelesládájából*, kiad. REXA Dezső, ItK, 42(1932), 2. sz., 187–188.

¹³ A Nemzeti Színháznak a 19. században öt, egyre bővített törvénykönyve készült. Az elsőt 1837-ben az intézmény első igazgatója, Bajza József állította össze. Második változata 1842-ben, a harmadik 1848-ban, a negyedik 1868-ban, az ötödik pedig 1884-ben lépett életbe. A szakmai etikai kódex alapvetően az intézmény működését szabályozta. 1842-től kezdve már valamennyi alkalmazott feladat- és hatáskörét, valamint anyagi felelősségét szankcionálta, kiterjedt a foglalkoztatottak, különösen a színészek színházon belüli és kívüli erkölcsi viselkedésére, illetve a szabályok alkalmazására is. Nyomtatott formában minden alkalmazott megkapta. A század utolsó harmadától kezdve külön szabályrendeletet hoztak a „Nemzeti Színház vezetése és igazgatása tárgyában”. Ez a törvénykönyv a színház szervezetét irányító vezetők (intendáns, drámai, adminisztratív igazgató, dramaturg stb.) feladat- és hatáskörét szabályozta. A főszövegben belső színházi törvénykönyvnek ennek első változatát nevezem: *Szabályrendelet a Nemzeti Színház igazgatása tárgyában*, Bp., Rudnyánszky A., 1875. A Nemzeti Színház első évtizedének törvénykönyveivel kapcsolatban lásd: SZALISZNYÓ Lilla, *A civakodó színész, a hanyag ruhatárnok és a részeg statisztá a színházi bíróság előtt: A Nemzeti Színház belső törvénykönyve és gyakorlati alkalmazása a 19. század közepén*, Korall, 18(2017), 69. sz., 24–45.

¹⁴ Vahot Imre Ráday Gedeonnak, Pest, 1856. június 17., OSZK Kézirattár (a továbbiakban: Kt.) Levelestár, Vahot Imre [Ráday Gedeonhoz], 1. sz. levél. 1856-ban az 1848-ban életbe lépett színházi törvénykönyv volt életben. Vahot az 55. paragrafusára utalt, amely kimondja, hogy „[k]i az igazgatóság, vagy intézettag ellen nyilvánosan sértőleg beszél, vagy ir, rágalmaz, azokat becsületben és hitelben kisebbíti; ki előadáskor a nézőhelyen rosztalásának jeleit adja, az igazgatóság s az intézet tagjai ellen pártokat csinál, piszegőket, füttyölőket, vagy tapsolókat bérel: a bírák belátása szerint, a vétség fokozatához képest, 12 kros büntetéstől egész havi díj elvesztéséig büntethető, sőt rögtön el is bocsátható”. Vö. *A Nemzeti Színház törvénykönyve 1848. april 1-től kezdve*, Pest, Beimel József, 1847, 11, 55. pont.

is, hogy rálássunk a színházi repertoárnak arra a nem csekély hányadára, amelynek a darabjai nem váltak az irodalmi-színházi kánon részévé.

„...a többivel együtt pókháló lepi a könyvtárban”

Vahot már drámaírói pályájának elejétől mellőzöttnek látta magát, az őt ért sérelmeket számon tartotta, és emlékezett rájuk. Amikor az 1860-as és 1870-es években darabjai közül már csak néhány szerepelt a Nemzeti Színház műsorrendjében, Egressy Gábornak és Szigligeti Edének többször elősorolta, hogy mely, általa nagyra tartott művei („életrevaló színműveim”) szorultak le a színpadról azért, mert a színikritikusok összeesküdtek ellene, illetve a színház vezető emberei rosszul viselték, hogy újságíróként nyíltan kimondta az intézményről alkotott véleményét. Vahot ezeket a retrospektív jellegű leveleit úgy építette fel, hogy mellőzöttsége minél hatásosabban kidomborodjon, és mintegy jóvátételként újabb szívességet kérjen.

Az ilyesfajta manipulatív szándék legjobban talán abban az Egressynek 1860-ban írt levelében fedezhető fel, amelyben sorra vette, hogy 1838 és 1857 között milyen sérelmek érték. A levélben ugyanazt az érvelési mintát ismétli többször: először műveinek magas színvonalát dicséri, majd azokról az ellene irányuló ármánykodásokról szól, amelyek szerinte darabjainak rövid színpadi pályafutását eredményezték. Ebben az esetben a visszatekintés apropója az, hogy többéves hallgatás után írt egy új színművet, és tart tőle, hogy nem akarják bemutatni (mint az több darabjával megtörtént).

Te voltál az, ki a boldogabb időkben én bennem a dramairói tehetséget leginkább fölismerted [...]. Engedd meg hát, hogy e tárgyban egy két őszinte szót intézhessen hozzád most, midőn legújabb színművem: „Az első magyar színészek Budán” most már alkalmasint kezded közt van. - 18 éves koromban 1838-ban pályáztam a *Zács nemzetséggel*, Vörösmarty ennek ítélte oda a jutalmat, - a többi[t], mivel jambusban nem volt írva, figyelemre sem méltatá. - A mint Tóth Lőrincz versekben írt pályaművét, Hunyady Lászlót a színpadon is megölve, az az bukva láttam, felháborodott lelke a rajtam elkövetett igaztalanság miatt [...] mikor ti Szentpéterivel Pozsonyban voltatok, talán 1843-ban, - hirtelenében [...] íráim igen egészséges és korszerű vigjátékomat, az *Országgyűlési Szállást* [...]. A jó siker buzdítólag hatott reám s megírtam a *Farsangi iskolát* s ezt is igen jól fogadta a közönség [...]. Ekkor szerencsétlenségemre lapszerkesztő lettem s az igazságok nyers és egyenes kimondásával mind az írók mind a színészek közt annyi ellenséget szereztem magamnak, hogy a színi kritikusok különösen mind ellenem zúdultak. - Ekkor adtátok ti tőlem a *Költő és királyt*, és a *Vén csapodárt*, s mivel a kritika mindkettőt iszonyuan ledorongolta, (Erdélyi Jancsi plane azt az abszurdumot is állította, hogy egy Mátyás királyt mint szerelmes hőst felhozni a színpadra, megsértése a nagy férfiú és király emlékének! Ó vaskalap!) - És ti nem tudom mi okból, hallgattatok elleneim gáncsolására, s két-két előadás után örökre félretettetek két igen életrevaló, elmés s jellemzésben is gazdag vigjátékomat. E sorsban részesült a *Még egy tisztujítás* is, melyről pedig a német lapok általánosan azt írták, hogy jellemzés tekintében páratlan. Így jártam *Kézműves* című népszínművemmel is, [...] a kritikaszterek ezt is ledorongálták [...] örökre ad acta tétetett s a többivel együtt pókháló lepi a könyvtárban. [...] 1851-ben [...] írtam egy kis drámai tréfát „*Éji zene*” cím alatt. - A darabot roppant közönség előtt a legjobb sikerrel előadák, s engem a színészekkel együtt minden felvonás után

kétszer háromszor is kihívtak. – Szinte szerencsétlenségemre volt a darabban egy pecsovics polgármester, kit az ifjuság macskazenével tisztelt meg. Ez tudtomon s akaratomon kívül oly hamletileg hatott az öreg Szilágyi Ferenczre, az egyetlen magyar hivatalos lap szerkesztőjére, ki történetesen 1849-ben szinte macskazenét kapott az erdélyi fiatalságtól, – hogy ő kigyelme kapta magát neki türközött lapjában az én ártatlan darabomnak s haszontalan silányságnak s botrányosnak nevezve azt. [...] Szigligeti mint riválom azt írta nekem az öreg Simoncsics neve alatt, hogy mivel a kritika kikelt művem ellen, nem adják többé azt [...]. *Bujdosó magyarok* című darabomat, mely semmivel sem rosszabb mint a többi magyar népszínmű – Kovács Pál és Vas Gereben, mint halálos ellenségeim kifütyöltették a fiatal mágnásokkal, elhíthetvén velők, hogy darabom a menekültek kigúnyolására van írva [...] 1857 óta egy betűt sem írtam a színpadra s csak mosolyogtam magamban midőn több színművem méltatlan mellőzésével a Farsangi iskolát, Bánarémet és a Huszárcsínyt hébe hoba propter bonum pacis – a színpadon előadogatták. Azonban most 1860-ban [...] ismét kedvem jött eredeti színdarabot írni [...]. Arra kérlek olvasd el mielőbb művemet [...]. A kor és az akkori egyének jellemzése is úgy hiszem hü és valódi. Az irány elragadó, magasztos. A kidolgozás, kompakt és hatékony. [...] – arra kérlek eszközöld ki elfogadtatását, s előadását mielőbb.¹⁵

Az, ahogyan a levél elején a *Zách nemzetség* című szomorújátékával kapcsolatos esetet leírja és beállítja, jól mutatja az emlékiratokra és emlékezésekre sokszor jellemző fabulációs technikák működtetését, például a Vörösmarty Mihállyal való ellenőrizhetetlen magánbeszélgetésre való hivatkozást.¹⁶ A *Zách nemzetség*, amelyet 1838-ban a Magyar Tudós Társaság drámai jutalomtételére nyújtott be, nem kapott elismerést, a száz arannyal járó díjat Tóth Lőrinc *Hunyadi László* című drámája nyerte el.¹⁷ Noha a *Két László* címen 1842-ben színre került Tóth-darab valóban nem aratott sikert, mindössze háromszor játszották, és a bemutató után kevéssé jövedelmezett,¹⁸ Vahot szomorújátéka

¹⁵ Vahot Imre Egressy Gábornak, Prága, 1860. szeptember 16., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Egressy Gáborhoz, 9. sz. levél. (Kiemelés az eredetiben.)

¹⁶ Vahot az emlékiratában azt állítja, hogy bátyjától, Vachott Sándortól tudott arról, hogy Vörösmarty az ő művét tartotta a legjobbnak: „Sándor bátyámat boszantván az én művem tragikai sorsa, az az, megbukása a pályázasnál, – kérdé Vörösmartyt, mint bírálót, miért ítelték a 100 aranyat oly műnek, mely belbecsrel és színpadi hatással nem birt? – és hihető-é az, hogy a többi pályámú még ennél is gyöngébb lett volna? – Mihály bátyánk, mintha csak röstelte volna a bíráló választmány ebbeli botlását, erősen kezdé pödörgetni bajszát, és szokott nyugalmával ilyformán válaszolt a fiatal költő interpellációjára, magyarán kérdőre vonására. – Biz én, megvallva az igazat, találtam a pályázott művek közt annál jobb darabokat is, – különösen egy egészen megragadta figyelmemet, ha nem csalódom, a Zács nemzetség kiirtásának szomorú története” VAHOT Imre *Emlékiratai*..., i. m., I, 175.

¹⁷ Az 1838-as pályázati kiírásra összesen tizenhárom mű érkezett. A jutalomdíjon kívül tiszteletdíjban részesült Gyurmán Adolf *Negyedik László* és Kuthy Lajos *I. Károly és udvara* című szomorújátéka.

¹⁸ Az ősbemutató napi bevétele 497 pengőforint 45 krajcár, a második előadásé 167 pengőforint 25 krajcár (bérletben), a harmadiké 259 pengőforint 10 krajcár volt. OSZK SzT., Nemzeti Színház kötetes iratok: Pénztári napló: Színdarabok szerinti bevételi napló, 620, 621. (A kéziraton nincsenek fólió- és oldal-számok.) A kötetben nem jelezték, hogy az összegek pengő- vagy váltóforintban értendők-e. De tekintettel arra, hogy a pénztári naplóval párhuzamosan vezetett pénztári főkönyvekben az összegeket ezüst forintban (vagyis pengőforintban, konvenció forintban) tüntették fel, valószínűsíthetjük, hogy ugyanígy jártak el a napi bevételek feljegyzésekor is. 1858. november 1-től Magyarországon a konvenció forintot az osztrák értékű forint váltotta. A napi bevételek megadásakor a fennmaradt színlapok függvényében

sem váltott ki sokkal nagyobb érdeklődést a Nemzeti Színházban, amikor végül bemutatták. A *Zách nemzetséget* 1846. április 28. és 1847. március 3. között játszották, és öt előadásának napi bevétele még a *Két Lászlóénál* is alacsonyabb volt.¹⁹ Vahotnak azzal is tisztában kellett lennie, hogy a Magyar Tudós Társaság drámai jutalomtételének nem az volt az elsődleges célja, hogy a pesti színház repertoárját bővítse, hanem az, hogy az esztétikailag színvonalas alkotások kiadásával megerősítse a dráma helyét a magyar irodalom műfajszerkezetében. Vahot a színházi hírekre figyelő emberként tudhatta, hogy az Akadémia pályázata a Nemzeti Színház felől nézve nem eredményezett sikerdarabokat. A pályázatot tizenkétszer írták ki 1833 és 1844 között. Száznegyven darabot nyújtottak be, és a nyertesek, illetve tiszteletdíjban és dicséretben részesülők közül mindössze tizenkettő került színpadra (a hat jutalomdíjas közül öt, a hét tiszteletdíjas közül négy, a tizenhét dicséretet kapó közül három). A jutalomdíjasok közül kettő vált hosszabb távon sikeres repertoárdarabbá: Szigligeti Ede *Rózsa* című vígjátéka és Nagy Ignác *Tisztújítása*.²⁰ Vahot sérelmeinek hangsúlyozása érdekében többszörösen csúsztat: egyrészt a *Zách nemzetséget* az akadémiai közegben lezajlott történetét úgy idézi fel, mintha az színházi eset lett volna, másrészt ehhez a műhöz köti a Nemzeti Színházzal való kapcsolatának kezdetét, pedig az első ott bemutatott drámája az *Országgyűlési szállás* volt, amely színműírói pályájának egyik legsikeresebb darabja lett. De valószínűleg úgy gondolta, hogy ennek említése a panaszáradatot tartalmazó levél elején nem szolgálná a célt.

Önéletírásai mellé téve a Nemzeti Színház műsorlexikonát, adatszerűen rekonstruálhatjuk, hogy mi történt ténylegesen a darabjaival. A táblázatba felvettem Vahot által nem említett műcímekeket is, miután Szinnyei József címlistájába több hiba is csúszott (a *Camarilla* című darab helyett *Camillát*, a *Megara* helyett *Megarut* ír, két külön darabnak vette a *Még egy tisztújítást* és a *Restaurációt*).²¹ A kutatás jelen fázisában ugyanakkor teljességre törekedni nem tudtam, pontos darabkatalógus készítése majd csak a közgyűjtemények és az egykorú sajtó szisztematikus áttekintése után lesz lehetséges.

azt is jelzem, hogy az adott előadás bérletes vagy bérletszünetes volt-e. Ahol nem tüntettem fel ezt az információt, ott színlaphiány van.

¹⁹ 1846. április 28. - 321 pengőforint 36 krajcár (bérletszünetben); május 2. - 151 pengőforint 28 krajcár; június 4. - 157 pengőforint 44 krajcár (bérletben); július 31. - 88 pengőforint 24 krajcár (bérletben); 1847. március 3. - 99 pengőforint 8 krajcár (bérletben). OSZK SzT., Nemzeti Színház kötetes iratok: Pénztári napló: Színdarabok szerinti bevételi napló, 621.

²⁰ SZALISZNYÓ Lilla, *A magyar irodalom férfiasan kezdi fejét emelni: A Magyar Tudós Társaság jutalmainak szerepe az irodalom elismertetésében (1831–1847)*, Korall, 16(2015), 62. sz., 29–53.

²¹ SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, XIV, Bp., Hornyánszky Viktor, 1914, 703–705.

Műcím	Műfaj ²²	Nemzeti színházbeli bemutató időpontja	Előadások száma a Nemzeti Színházban
<i>Országgyűlési szállás</i>	vígjáték	1843. október 24.	34 alkalommal 1907. szeptember 19-ig
<i>Még egy tisztújítás</i> (megjelent <i>Restauráció</i> címmel)	vígjáték	1843. december 16.	3 alkalommal 1844. március 19-ig
<i>Farsangi iskola</i>	vígjáték	1844. február 17.	46 alkalommal 1886. január 13-ig
<i>Éljen a honi!</i> (Vahot feltehetően ezt a darabot említi <i>Éljen a védegyelet</i> és <i>Védegyelet</i> címen is.)	egyfelvonásos vígjáték	1846. április 25. (műkedvelők adták elő)	-
<i>Zách nemzetség</i>	szomorújáték	1846. április 28.	5 alkalommal 1847. március 3-ig
<i>Költő és király</i>	vígjáték	1846. szeptember 28.	2 alkalommal 1846. október 2-ig
<i>Kézműves</i>	népszínmű	1847. március 27.	2 alkalommal 1847. április 11-ig
<i>Vén csapodár, vagy: Házasság gőz által</i>	vígjáték	1847. május 31.	3 alkalommal 1847. június 20-ig
<i>Öreg és fiatal orvos, vagy A kénégeny hatása</i>	vígjáték	1848. július 21.	-
<i>Bányarém</i>	népszínmű	1850. március 3.	29 alkalommal 1863. augusztus 2-ig
<i>Éji zene</i>	vígjáték	1852. január 8.	-
<i>Huszárcsíny</i>	vígjáték	1855. május 19.	25 alkalommal 1875. június 27-ig
<i>Mária királyné</i>	történelmi dráma	1856. június 30.	2 alkalommal 1856. december 13-ig
<i>Magyarok Törökországban</i> (<i>Bujdosó magyarok Törökországban</i>)	regényes népszínmű	1858. április 24.	-
<i>Az első magyar színészek Budán</i>	drámai kor- és jellemrajz	1861. április 22.	-

²² A műfajokat az egykorú színlapok alapján, illetve Vahot saját műfaji besorolásait követve adtam meg.

<i>Csák Máté</i>	szomorújáték	-	-
<i>Találkozás az Orczy kertben</i>	egyfelvonásos vígjáték	-	-
<i>Sorsjáték</i>	egyfelvonásos vígjáték	-	-
<i>Álmos és Árpád vagy a hét magyar vezér</i>	hősies dráma	-	-
<i>Camarilla</i>	allegóriai dráma	-	-
<i>Régiség buvár</i>	egyfelvonásos vígjáték	-	-
<i>A szerencse fia</i>	egyfelvonásos vígjáték	-	-
<i>Egy magyar iparos vagy az iparos szövetség diadala</i>	népszínmű	-	-
<i>A falu szépe vagy: Egy magyar zsidó család</i>	népszínmű	-	-
<i>Megara</i>	szomorújáték	-	-
<i>Védangyal</i>	vígjáték	-	-
<i>Magyar honvéd, vagy Budavár bevétele 1849-ben</i>	népszínmű	-	-

A táblázat többféle tanulsággal is szolgálhat. Vahot eddig feltárt huszonegy színművből a Nemzeti Színházban tizenöt került színpadra. Mindössze négy olyan darabja volt, amely magas előadásszámot mondhatott magáénak, és évtizedekig játszották. E négy mű esetében azonban érdemes figyelni arra is, hogy ezek a számok több évtized alatt jöttek össze (a *Farsangi iskola* esetében negyvenkettő, az *Országgyűlési szállás* esetében több mint hatvan év). A Nemzeti Színház műsorlexikona alapján akkor beszélhetünk igazán sikerdarabról, ha a művet a bemutatót követő egy éven belül sokszor előadták, és később is repertoáron maradt. Nagy Ignáctól a *Tisztújítást* 1843. augusztus 5-én állították először színpadra, és 1844. július 30-ig huszonnyolcszor játszották. A darab 1885. július 26-án került ki végképp a műsorból, odáig összesen negyvenhárom előadása volt.²³ Szigligeti Ede *Két pisztoly* című népszínművét 1844. március 9. és 1845. február 9. között harmincszor adták. A Nemzeti Színház 1874. augusztus 30-ig

²³ A Nemzeti Színház műsorlexikona: 1837-től 1941-ig, összeáll. HAJDU Algernon László, előszó HARASZTI Emil, Budapest, 1944, 43-44.

tartotta műsoron, addig összesen nyolcvanhat estén játszották.²⁴ Ezekhez képest Vahottól az *Országgyűlési szállást* a bemutatót követő egy évben tízszer, a *Farsangi iskolát* négyszer adták.²⁵

Egyes színjátéktípusokból és műcímekből az derül ki, hogy Vahot figyelt az aktuális színházi keresletre, és sikerdarabok követésével próbálkozott.

Szigligeti Ede a *Szökött katona* című népszínművével 1843-ban új műfajt alapozott meg, utána többen is írtak népszínműveket (Ney Ferenc: *Kalandor*, Haray Viktor: *Szökött színész és katona*, Kovács Pál: *Obsitos*, Jókai Mór: *Két gyám*, Szigeti József: *Jegygyűrű*), így Vahot is 1847-ben *Kézműves* című darabját. E színjátéktípus esetében azonban Szigligeti darabjainak sikerét senkinek sem sikerült megközelítenie, Vahot művéhez hasonlóan megbukott Jókai, Kovács és Ney népszínműve is.²⁶

A siker meglovaglásának szándéka leginkább talán a *Még egy tisztújítás* címmel játszott darab esetében látszik. Vahot Nagy Ignác *Tisztújításának* 1843-ban kezdődő színpadi karrierjén felbuzdulva szorgalmazta úgynevezett választási vígjátékának színrevitelét, amelyet saját elmondása szerint Nagy művénél korábban, 1841-ben írt. (A darabot könyvalakban *Restauráció* címmel adta ki.)²⁷ Úgy tűnik, hogy ezzel a szakirodalom által hiteletlennek tartott állítással²⁸ Nagy Ignác *Tisztújítás* és Eötvös József *Éljen az egyenlőség!* című vígjátékának esetére próbált rájátszani. Amikor Eötvös darabját 1844 októberében bemutatták, Petrichevich Horváth Lázár kritikájában tisztázta, hogy Eötvös darabja került korábban a színházhoz, csak a „játékszíni bírálói véleményeknek nem átalános kedvezése miatt szerzője visszavette”. Végül a művet Eötvös előzetes engedélye nélkül tűzték műsorra, de már csak a *Tisztújítás* után, így mindenki a Nagy Ignác-darabot tekinti a választási vígjáték iskolateremtő darabjának.²⁹ Vahot szerint vele hasonló történt: Nagy Ignác *Tisztújítása* ellopta az ő darabja elől a megérdemelt sikert. Műve 1845-ben könyvalakban megjelenő előszavában így ír erről: „Hogy művem köztetszést nem vivhatott ki, annak több oka is van. – Nagy Ignác *Tisztújítása*, mely ugyan nem volt elébb megírva, mint az enyém, hamarabb adatott, s már midőn az én »Tisztújításom« színpadra került, e tárgy nem vala ujdonság a színpadon.”³⁰

A Magyar Tudós Társaság drámai jutalmát 1842-ben elnyerő *Tisztújítás* egyszerre ért el irodalmi és színházi sikert. 1843 októberének végére elfogyott első kiadása (800 példány), a Nemzeti Színházban pedig az első olyan vígjáték volt, amelynek

²⁴ Uo., 46.

²⁵ Uo., 45–46.

²⁶ Uo., 46, 51, 52. A *Szökött katona és színészt* tizenegyszer, a *Jegygyűrűt* huszonhatszor játszották. Vö. Uo., 50, 54.

²⁷ A mű nyomtatott változata 1845-ben jelent meg, és Vahot a címlapján feltüntette, hogy 1841-ben írta.

²⁸ VÉRTESY Jenő, *A magyar romantikus dráma (1837–1850)*, Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1913, 239–240. – KERÉNYI Ferenc, *A régi magyar színpadon 1790–1849*, Bp., Magvető, 1981 (Elvek és utak), 426.

²⁹ PETRICHEVICH HORVÁTH Lázár, *Éljen az egyenlőség, vj. 4 flvb. Irta báró Eötvös József*, Honderű, 4(1844), 18. sz., 293.

³⁰ VAHOT Imre, *Restauráció*, Buda, a szerző sajátja, 1845, IV.

fokozatosan emelkedett a nézőszáma, ez korábban csak bohózzal vagy operával történt meg.³¹ A többi választási vígjáték sokkal kisebb érdeklődést váltott ki: Eötvös darabja tíz, Vahoté és Kovács Pálé (*Nemesek hadnagya*) pedig három-három előadást ért meg. A *Még egy tisztújítás* előadásainak mutatói szerint a bemutató előadás még érdekelte a közönséget (lehet, hogy éppen a címe miatt), bérletszünetben 1199 pengőforint 28 krajcár napi bevételt hozott, de utána fogyatkozott az érdeklődés iránta. Igaz, a második és harmadik előadás napi jövedelme még így sem volt kevés (408 pengőforint 44 krajcár - bérletben, 415 pengőforint 58 krajcár - bérletben), és igaz az is, hogy Eötvös darabjának a Vahot-műhöz hasonlóan folyamatosan csökkent a bevétele, azt mégsem vették le olyan gyorsan a másorról.³² Az igazgatóság az *Éljen az egyenlőség!* esetében valószínűleg a *Tisztújítás* korábbi színrevitele által okozott kényes helyzetet igyekezett így kompenzálni. De döntésükbe belejátszhatott az is, hogy Eötvös darabja dramaturgiailag kidolgozottabb volt,³³ és hosszabb távon sikeresebbnek gondolták. A *Még egy tisztújításra* jellemző lapos cselekmény és erősen didaktikus irányultság valószínűleg éppen a legfontosabbnak tekintett színi hatást nem érte el. Könyvalakban való megjelentetését gyorsan lefutó színházi sikere nem indokolta, Vahot talán azért áldozott rá mégis, mert azt remélte, hogy ebben a formában még piacképes lehet.

A *Még egy tisztújítás* sajátos címadása nem az első eset Vahot gyakorlatában. Bajza József *Szózat a' Pesti Magyar Színház ügyében* című röpiratának megjelenése (1839) után közzétette *Még egy szózat a' Pesti Magyar Színház ügyében* című írását, amelynek bevezetőjében ugyanazt állítja, amit a Nagy Ignác-darab kapcsán: „Röpiratom” tervezete és veleje készen volt már, mielőtt még Bajza, hatalmas fölhívó Szózatával, győzelem-koszoruzta harcslékjára lépe.”³⁴

Vahot Imre *Az első magyar színészek Budán* című kor- és jellemrajzának megírásáról valószínűleg a Nemzeti Színház gyarapodó ünnepi előadásainak³⁵ közönségvonzó erejét látva döntött. A Kelemen László-féle színtársulat nyitó előadásának

³¹ KERÉNYI, *A régi magyar...*, i. m., 428.

³² Kovács Pál *Nemesek hadnagya* című vígjátéka esetében Vahot darabjához hasonlóan jártak el. Az 1844. augusztus 22-én színpadra került mű ősbemutatója bérletszünetben 741 pengőforint 34 krajcárt, a második előadás bérletben 225 pengőforint 38 krajcárt, a harmadik bérletben 279 pengőforint 20 krajcárt jövedelmezett. Az Eötvös-darab első hat előadásának mutatói: 1844. október 26. - 828 pengőforint 34 krajcár (bérletszünetben); november 5. - 254 pengőforint; november 10. - 678 pengőforint 18 krajcár; november 28. - 259 pengőforint 50 krajcár; december 10. - 96 pengőforint 12 krajcár (bérletben); 1845. május 9. - 98 pengőforint 48 krajcár (bérletben). OSZK SzT., Nemzeti Színház kötetes iratok: Pénztári napló: Színdarabok szerinti bevételi napló, 621.

³³ Értelmezését lásd: KERÉNYI Ferenc, *Drámáról, színházról - Eötvös József kapcsán*, Irodalomtörténet, 70(1989), 4. sz., 589-609. - SZILÁGYI Márton, *Egy vígjáték politika és irodalom metszéspontján: Eötvös József: Éljen az egyenlőség*, Irodalomtörténet, 94(2013), 4. sz., 513-521.

³⁴ VAHOT Imre, *Még egy szózat a' Pesti Magyar Színház ügyében*, Pest, Beimel József, 1840, 3.

³⁵ Az 1837. augusztus 22-i nyitó előadást követően színházi ünnepség keretében színre került Szigligeti Ede *Előjáték* és Garay János *A magyar szinköltészet' apotheosisa* című alkalmi színműve. A Szigligeti-művet 1842. május 5-én mutatták be, amikor a Kelemen László-féle társulatnak az 1792-ben a Reischl-házban megtartott első előadására, valamint Láng Ádám János színész első fellépésének ötvenedik évfordulójára

hetvenedik évfordulójára szánt darabját 1860. október 25-én szerette volna adatni. Egressy Gábornak így írt tervéről: „E mű sikere oly bizonyos mint az hogy kétszer kettő négy. És ha te is így fogsz itélni, – arra kérlek eszközöld ki elfogadtatását, s előadását mielőbb (legillőbb volna azt october 25-én mint a dolog történet[én]ek 70-ik évünnepe napján adni)”.³⁶ Azt nem lehet tudni, hogy a színész beszélt-e Vahot javaslatáról a színházvezetéssel, de az biztos, hogy az igazgatóság nem sietett a darab színpadra állításával. A drámabírálo bizottság kéziratot jegyzőkönyve szerint Udvarhelyi Miklós szeptember 28-án, Feleki Miklós október 1-jén, Czuczor Gergely pedig október 24-én kapta meg bírálatra. Elfogadásáról október 29-én döntöttek,³⁷ de bemutatójára csak hat hónappal később, 1861. április 22-én került sor. Vahot ugyanakkor nem kívánt lehetlent, amikor azt akarta, hogy egy hónap alatt színpadra állítsák, mert más esetekben is volt erre példa.³⁸ A Nemzeti Színház törvénykönyvéből úgy tűnik, az igazgatóság elrendelhetette egy darab gyorsított, mihamarabbi bemutatóját.³⁹ De a színjátszáshoz kötődő események megünneplése, az ünnepi estek műsorrendbe illesztése sohasem a szerzők egyéni kezdeményezésére történt. Az alkalmi darabok megírására az igazgatóság kérte fel a kiválasztott írókat. Az viszont Vahot leleményességét és jó üzleti érzékét dicséri, hogy ő már 1860-ban felfigyelt egy olyan új színházi évforduló megünneplésének lehetőségére, amelyet Paulay Ede színigazgatóként később meg is valósított. A Nemzeti Színházban 1890. október 24-én ülték meg a Kelemen László-féle társulat 1790. október 25-i nyitó előadásának százéves évfordulóját. Vahot Imre művét addigra valószínűleg elfelejtették, az est folyamán ugyanis két, újonnan íratott alkalmi darabot adtak elő: Váradi Antaltól *Az úttörőket* és Jókai Mórtól a *Földön járó csillagokat*.⁴⁰

emlékeztek. *A magyar szinköltészet' apotheosisa* Kisfaludy Károly születésnapjának ötvenhetedik évnapján, az 1845. február 6-i ünnepségen került színre.

³⁶ Vahot Imre Egressy Gábornak, Prága, 1860. szeptember 16., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Egressy Gáborhoz, 9. sz. levél.

³⁷ OSZK SzT., Nemzeti Színház kötetes iratok: Drámabírálo bizottsági jegyzőkönyvek 1856–1868, 679. (A kötetben nincs oldalszámolás.)

³⁸ Általában több hónap, akár egy év is eltelt az elfogadás és a bemutató között. Szigligeti Ede *Az adósok történe* című társadalmi drámáját 1859. november 9-én fogadták el, első előadása 1860. október 24-én volt; P. Szathmáry Károly *A Kendiek* című művét 1859. november 20-án hagyták jóvá, bemutatóját 1860. május 9-én tartották; Degré Alajos *A kalandornőjét* elfogadták 1859. december 7-én, bemutatták 1860. március 26-án. Ugyanakkor Vahot 1860-ban a drámabírálo bizottság tagjaként tudhatta, hogy Tóth Kálmán *A harmadik magyar király* című ötfelvonásos drámájáról 1860. május 20-án döntöttek, és ugyanazon év június 18-án mutatták be. Kövér Lajos *Egy viharos éj* című egyfelvonásos vígjátékának színpadra állítását a drámabírálo bizottság 1860. november 25-én hagyta jóvá, bemutatója december 20-án volt. Az elfogadások dátumát lásd: OSZK SzT., Nemzeti Színház kötetes iratok: Drámabírálo bizottsági jegyzőkönyvek 1856–1868, 679. A bemutatók dátumának megadásakor *A Nemzeti Színház műsora* = HOFER Miklós, KERÉNYI Ferenc, MAGYAR Bálint, MÁLYUSZNÉ CSÁSZÁR Edit, SZÉKELY György, VAMOS László, *A Nemzeti Színház 150 éve*, Bp., Gondolat, 1987 című kiadvány címmutatójára támaszkodtam.

³⁹ *A Nemzeti Színház törvénykönyve 1848. április 1-től kezdve*, 12–14.

⁴⁰ Az említett három mű értelmezését lásd: SZALISZNYÓ Lilla, „Mértéket vettem Kelemen László úrnak a lábáról”: *Három alkalmi színmű a magyar színjátszás úttörőinek emlékére*, Irodalomtörténet, 98(2015), 3. sz., 279–306.

Vahot több esetben a színmű közvetlenül aktualizáló témájától várt sikert. Ilyen darab volt például a műkedvelők által előadott *Éljen a honi!* és az *Országgyűlési szállás*, amelyet az 1843-ban megnyílt pozsonyi országgyűlés ihletett. Vahot harminc évvel később még mindig úgy érezte, hogy ez utóbbi színmű alkalmas arra, hogy az akkori országgyűlés megnyitását (és magát Vahot Imrét) ünnepelve előadják:

Miután épen most harmincz (30) éve annak, hogy *Országgyűlési Szállás* című vígjátékot először adták Pozsonyban Szentpétery és Egressy közreműködésével nyáron és csakhamar reá Pesten őszszel, s azóta a mű még mindig fentartja magát [...] most midőn az országgyűlés ismét egybegyűl és még sokan kedvesen emlékeznek vissza ama küzdelmes, de kedélyes korszakra, a pozsonyi országgyűlési életre, – úgyhiszem alkalomszerű volna az országgyűlés megnyitáskor november elején egy kis jubiláris ünnepélyességgel előadni azt.⁴¹

Lehetséges, hogy az aktualitásokra való fogékonysága, az a törekvése, hogy a szépirodalom reflektáljon a közélet történéseire, szerkesztői, újságírói munkájából eredt. Kerényi Ferentől tudjuk, hogy a *Pesti Divatlap* szerkesztőjeként elvárta az ilyesfajta gyakorlatot munkatársaitól is: „Petőfi – Vahot felszólítására – nem kerülhette el a hazai termékek és terjesztők népszerűsítését (*Védegyleti dal*, *Batthyányi és Károlyi grófnék*), a *Pesti Divatlap*ban publikált muszáj verseket azonban egyetlen későbbi kötetben sem közölte újra.”⁴²

Amikor az 1860-as években a honvédegyleti mozgalom országszerte kezdetét vette,⁴³ és az 1848–49-es szabadságharcban harcoló honvédek hőstettei az irodalomban és a történelmi jellegű kiadványokban széles körűen tematizálódtak,⁴⁴ sürgetni kezdte a *Magyar honvéd, vagy Budavár bevétele 1849-ben* című színművének színpadra állítását. A darabot a cenzúra az 1860-as évek elején nem engedte bemutatni, de amint 1870-ben nyomtatásban megjelenhetett, Vahot azonnal segítséget kért nemzeti színházi előadásához. A siker biztosítása érdekében a főszerep eljátszására ifj. Lendvay

⁴¹ Vahot Imre Szigligeti Edének, Budapest, 1873. október 25., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Szigligeti Edéhez, 4. sz. levél. Az *Országgyűlési szállást* a Nemzeti Színház e levél keletkezése előtt utoljára 1866. május 13-án játszotta. Ezt követően legközelebb csak 1883. augusztus 15-én tűzték műsorra. A *Nemzeti Színház műsorlexikona...*, i. m., 45.

⁴² KERÉNYI, *Petőfi...*, i. m., 131–132.

⁴³ Elsőként a pesti honvédsegélyező egylet jött létre, 1861. január 20-án. Az egyletek működéséről és számuk folyamatos gyarapodásáról lásd: FARKAS Katalin, „Régi honvédek” a kiegyezési rendszerben: Az 1848–49-es honvédegyleti mozgalom története a kiegyezéstől az 1880-as évekig, *Hadtörténelmi Közlemények*, 130(2017), 4. sz., 1017–1053.

⁴⁴ Vö. például: *Honvédalbum*, szerk. SZOKOLY Viktor, Pest, Emich Gusztáv, 1868. A kötet többek között Petőfi Sándortól, Jókai Mórtól, Tompa Mihálytól, Szász Károlytól, Irányi Dánieltől, Várady Gábortól közölt szépirodalmi szövegeket. Jókai Mórnak a szabadságharcra kapcsolatos műveiről lásd: HAJAGOS József, *A tavaszi hadjárat eseményei Jókai Mór műveiben*, *Aetas*, 32(2017), 2. sz., 94–105. Történelmi jellegű kiadványok: *Honvéd schematicus vagy is: 1848/9-ki honvédseregből 1868-ban még életben volt főtiszteknek névkönyve*, összeáll. MIKÁR Zsigmond, kiad. BAKÓ Farkas, Pest, Kunosy és Réthy, 1869; *Honvédek könyve: történelmi adat-tár az 1848-ki és 1849-ki magyar hadjáratból*, kiad. és szerk. VAHOT Imre, Pest, Emich Gusztáv, 1861, I–III.

Mártont biztatta, annak reményében, hogy a színész befolyásolni tudja a darab színre kerüléséről döntő drámapíráló bizottságot:

Marczi pajtás!

Küldöm neked most megjelent, de azért kézirat gyanánt tekintendő pályanyertes színművem „A magyar honvéd”et, melynek története az Előszóban van híven előadva. – Most már miután nyomtatásban is megjelent, színre hozatalát is meg kell engedni a belügyminisztériumnak, mely eddigelé megtagadta az előadási engedélyt. Légy szíves azt figyelemmel átolvasni s meg leendesz győződve, hogy Pomáry Jenő szerepe éppen neked való s annyival inkább bravourszereped lesz, mert te is mint honvédtiszt részt vettél Buda ostromában, s ezt jól tudja a közönség. Gizella szerepét pedig nőd adhatná a legfényesebb sikerrel. – Most beadtam azt a bíráló választmányának, tudd meg kérlek Benkótól: kik bírálják, s ha művet jónak találsz, ne engedd hogy a pártoskodás, vagy a vágytársi irigység akadályozza előadását, miután különben is 22 darab közt az enyém vívta ki a pályanyertes elsőséget, de még eddig a színrehozatal nem sikerült, mi rám nézve igen leverő körülmény.⁴⁵

A művet a Nemzeti Színházban nem mutatták be.

Vahot korábban is próbálkozott már azzal, hogy egy színészt személyes életsorsára célozva nyerjen meg darabjának a támogatására. 1856. november 14-én kelt levelében Egressy Gábornak írja, hogy

[I]egujabban is egy regényes színművem van készen ily cím alatt: „*Bujdosó magyarok Törökországban*” a 17-ik század végéről. [...] Ha még nem választottál magadnak jutalomjátékot, szívesen átengedem neked e célra, ha bár mint nem-népszínmű után az első előadásból is kapnék jutalékot. Van benne a te számodra egy jó szerep, *Szirmay Miklósé*. Ha elfogadod ajánlatomat s a színmű még december hó folytán színre hozható: az esetben holnap reggel megküldhetem a darabot átnézés végett.⁴⁶

Egressy volt az a színész, aki a szőlősi (világosi) fegyverletétel után egy évet törökországi emigrációban töltött, vagyis bujdosott.

„*Én nem vagyok követelő ember, én csak méltányosságot kívánok*”

Vahot nem tudta vagy nem akarta belátni, hogy darabjainak többsége nem képes igazi érdeklődést kelteni. Belfentesnek tekintette magát, ennek ellenére úgy viselkedett,

⁴⁵ Vahot Imre Lendvai Mártonnak, [Pest, 1870], OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Lendvai Mártonhoz. Vahot egy 1869-es levelében arról ír, hogy darabjával a Molnár György által kiírt népszínműpályázatot nyerte meg: „Molnár György 1860-ban 50 darab aranyat tűzött ki a legjobb népszínműre s a beküldött 22 pályamű közt az enyém nyerte el az elsőség koszorúját ily cím alatt: »*A magyar honvéd, vagy: Budavár ostoma és bevétele* 1849-ben« azonban az akkori országgyűlés eloszlata után a rendőrség nem engedte meg színművem előadását. 3 évvel ezelőtt ismét megkísérlettük a mű színrehozását, azonban, habár egy sértő szó sincs művemben a császári katonaság ellen, a belügyminisztérium egyik hivatalnok a véleményezé, hogy az országban akárhol is elő lehetne adni, csak Budán nem, hol legtöbb a császári katonaság, kik közt a honvédek hű jellemzése s diadala még is rossz vért csinálna. Így hát a budai népszínház legnagyobb kárára ismét elmaradt az előadás, s mivem hevert a sutban.” Vahot Imre Egressy Ákosnak, Pest, 1869. október 20., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Egressy Ákoshoz, 1. sz. levél.

⁴⁶ Vahot Imre Egressy Gábornak, Pest, 1856. november 14., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Egressy Gáborhoz, 4. sz. levél. (Kiemelés az eredetiben.)

mint aki nincs tisztában azzal, hogy a Nemzeti Színház folyamatosan frissülő repertoárjának ugyan egyre nagyobb százalékát adják a kortárs darabok, de gyors az avulási sebességük is. Tartósan csak azok maradhettek műsoron, amelyek jól jövedelmeztek. Kivételt a jövedelmezőségi elvárás alól a klasszikus színművek jelentettek, nyilván műsorpolitikai okokból. A nemzeti drámairodalom nagyjainak műveit akkor sem vették ki a repertoárból, ha alacsony bevételt hoztak, legfeljebb ritkították az előadási alkalmakat. Kisfaludy Károly *Csalódások* című vígjátéka például csak az első két előadás alkalmával mondhatott magáénak nagyobb érdeklődést (1837. augusztus 23-án 494 pengőforint 10 krajcár - bérletben, november 10-én 309 pengőforint 5 krajcár - bérletben), 1838. július 13. és 1844. október 17. között hat előadásból három alkalommal is száz pengőforint alatti jövedelmet hozott.⁴⁷ 1844 októbere után egy időre felfüggesztették a játszását, de 1848-tól kezdve ismét repertoárdarabbá vált, és éves vagy néhány éves szünetekkel egészen 1938. június 1-ig játszották (1938. január 28-tól Galamb Sándor átdolgozásában).⁴⁸

A napi bevételeket tartalmazó pénztárkönyvekből az látszik, hogy a kortárs darabokkal szemben akkor volt megengedőbb a színház, ha a szerző az irodalmi és kulturális élet általánosan elismert, kiemelkedő alakja volt, mint például Vörösmarty Mihály és később Jókai Mór, vagy ha egyéb darabjai nagy sikert arattak, és nyereségesek voltak. Vörösmartynak *Az áldozat* című szomorújátékát 1841. április 26. és 1843. július 25. között hatszor játszották, noha a második előadását követően egyre kevesebb bevételt hozott.⁴⁹ Jókai Mórnak az először 1853. december 10-én színpadra állított *Manlius Sinister* című történeti szomorújátékát 1894. január 4-ig műsoron tartották, pedig kezdetektől alig jövedelmezett.⁵⁰ Szigligeti Ede színművei iránt nagy volt az érdeklődés, és a darabjai képesek voltak kiemelkedő bevételt is hozni, való-

⁴⁷ 1838. július 13. - 75 pengőforint 10 krajcár (bérletben); 1840. május 13. - 58 pengőforint 45 krajcár (bérletben); 1841. május 28. - 104 pengőforint 10 krajcár (bérletben); 1842. november 17. - 130 pengőforint 30 krajcár (bérletben); 1843. július 6. - 70 pengőforint 46 krajcár (bérletben); 1844. október 17. - 121 pengőforint 32 krajcár (bérletben). OSZK SzT., Nemzeti Színház kötetes iratok: Pénztári napló: Színdarabok szerinti bevételi napló, 620, 621.

⁴⁸ *A Nemzeti Színház műsorlexikona...*, i. m. 2.

⁴⁹ 1841. április 25. - 613 pengőforint 35 krajcár (bérletszünetben); május 5. - 524 pengőforint 5 krajcár (bérletben); június 7. - 271 pengőforint 10 krajcár; október 5. - 172 pengőforint 50 krajcár (bérletben); december 18. - 145 pengőforint 40 krajcár (bérletben); 1843. július 25. - 194 pengőforint 30 krajcár (bérletben). OSZK SzT., Nemzeti Színház kötetes iratok: Pénztári napló: Színdarabok szerinti bevételi napló, 620, 621.

⁵⁰ 1853. december 10. - 230 pengőforint 30 krajcár (bérletben); december 12. - 123 pengőforint 8 krajcár (bérletben); 1854. augusztus 21. - 181 pengőforint 6 krajcár (bérletben); 1855. március 23. - 90 pengőforint 44 krajcár (bérletben); 1861. augusztus 28. - 171 forint 40 krajcár (bérletben); 1862. január 15. - 145 forint 10 krajcár (bérletben); 1867. december 30. - 177 forint 70 krajcár (bérletben). OSZK SzT., Nemzeti Színház kötetes iratok: Pénztári napló: Színdarabok szerinti bevételi napló, 623- 625.

színűleg ennek köszönhető, hogy szomorújátékait is többször játszották, mint amit a bevétel indokolt volna.⁵¹

Vahot Imre nyilvánvalóan nem ezekben a kategóriákba tartozott. A Nemzeti Színház pénztárcönyvei szerint esetében az igazgatóság azt a gyakorlatot követte, hogy az alacsony bevételt hozó darabokat leveszik a műsorról.

Műcím	A bemutató jövedelme	A második előadás jövedelme	A harmadik előadás jövedelme
<i>Költő és király</i>	307 pengőforint 32 krajcár (bérletszünetben)	83 pengőforint 8 krajcár (bérletben)	-
<i>Kézműves</i>	353 pengőforint 16 krajcár (bérletszünetben) Kovácsné Csávássy-Fekete Mária jutalomjátékaként	203 pengőforint 28 krajcár (bérletben)	-
<i>Vén csapodár, vagy: Házasság gőz által</i>	257 pengőforint 50 krajcár (bérletszünetben)	293 pengőforint 2 krajcár (bérletben)	92 pengőforint 6 krajcár (bérletben)
<i>Mária királyné</i>	467 pengőforint 62 krajcár (bérletben) Bulyovszky Gyuláné Szilágyi Lilla jutalomjátékaként	127 pengőforint 2 krajcár (bérletben)	
<i>Magyarok Törökhonban</i>	351 pengőforint 6 krajcár (bérletben) Szilágyi Sándor jutalomjátékaként	-	-
<i>Az első magyar színészek Budán</i>	510 forint 40 krajcár (bérletben)	-	-

A számok⁵² nem támasztják alá azt a levelezésében többször is megfogalmazott sérelmet, miszerint darabjait azért nem játszották gyakrabban, mert az igazgatóság és a színészek így akarták megtorolni az újságíróként tett csípősebb megjegyzéseit, illetve a színikritikusok rosszindulatúak voltak vele szemben. A táblázat utolsó két tétele viszont elgondolkodtató, a bevétel maga nem indokolta azt, hogy a darabokat ne játsszák újra. A *Magyarok Törökhonban* esetében feltételezhető, hogy a viszonylag magas napi

⁵¹ A *Zách unokái* című szomorújátéka például hat előadást is megérhetett, pedig nemigen jövedelmezett kedvezőbben, mint Vahotnak azok a darabjai, amelyek csak egy-két előadás erejéig voltak műsoron. 1846. november 23. - 437 pengőforint 44 krajcár (bérletszünetben); november 25. - 146 pengőforint 40 krajcár (bérletben); november 28. - 114 pengőforint 32 krajcár (bérletben); 1847. március 5. - 88 pengőforint 16 krajcár (bérletben); szeptember 24. - 124 pengőforint 11 krajcár (bérletben); 1850. szeptember 13. - 89 pengőforint 9 krajcár (bérletben). OSZK SzT., Nemzeti Színház kötetes iratok: Pénztári napló: Színdarabok szerinti bevételi napló, 621.

⁵² A pénztárcönyvben feltüntetett napi bevétel mindig az aznapi jegyeladásokból befolyt összeg, tehát a bérletek jövedelme nem számít bele, azokat külön vezették.

bevétel a népszerű színész, Szilágyi Sándor jutalomjátékának volt köszönhető. A színlapokon mindig kiemelt nagy betűkkel, előre hirdették, hogy az adott darab valakinek a javára „adatik”. Az első magyar színészek Budánt pedig elképzelték, hogy azért nem ismételték, mert erősen allegorikus alkalmi darab volt, és ezt a színjátéktípust nagyon ritkán játszották sorozatosan.

Vahot a drámái előadása után kapott részesedéséből tudhatta, hogy az egyes estéknek mekkora volt a jövedelme, így azt is, hogy az ő művei nem hoztak sok pénzt. Ennek ellenére folyamatosan sérelmezte a színház bánásmódját, és leveleiben előnyöket és engedményeket igyekezett kicsikarni a műsorrendért felelős testület tagjaitól. Az idők során többféle ügyben is a nyakukra járt annak érdekében, hogy a kezében lévő (ön-maga által túlértékelt) kultúrtőkét a lehető legjövödelmezőbben hasznosíthassa. Ha egy színművét elfogadták bemutatásra, akkor megpróbált beleszólni a színpadra állítás szinte minden részletébe, így a szereposztásba, abba, hogy milyen napokon kerüljön színre a darab, illetve egyes esetekben a rendezés technikai részleteibe is. Javaslatait nem kérésként adta elő, hangneme inkább követelődző: „egy regényes színművem van készen ily cím alatt: »Bujdosó magyarok Törökországban« a 17-ik század végéről. [...] Roppant közönséget várhatnál utána, de azt kikötöm magamnak, hogy a második előadás vasárnap menjen végbe”.⁵³ A darabok színpadra állítása során a rendezők mindig is szabadon bántak a művek szövegével, Vahot mégis úgy tesz, mintha erre ő adna engedélyt: „Mária királyné című drámám a bíráló választmány által előadás végett elfogadtatván, azt hiszem, ha a mű rendezését a te ismert jó tapintatodra fogják bízni, – a kedvező siker el nem maradhat. Minél fogva ezennel teljesen felhatalmazlak a darabot, hol szükség van reá, czélszerűen rövidíteni, – netalán egyes kifejezéseiben is legjobb belátásod szerint módosítani.”⁵⁴

Egressy Gábort rendezői és színészi mivoltában egyaránt megkeresi többször is. Személyes kapcsolatukról már 1843-ból is van adat. Vahot kevés sikeres darabjának egyikét, az Országgyűlési szállást Egressynek köszönhetően adták elő először Pozsonyban. Közös vállalkozást is terveztek ugyanebben az évben. Vahot Imre és a két Egressy fivér, Gábor és Béni Pozsonyban cigányzenészekkel szerződtek egy olyan nyugat-európai előadókörútra, amelyben magyar versek és cigányzene játszottak volna a főszerepet.⁵⁵ A terv nem valósult meg, de Vahot az Országgyűlési szállás esetén felbuzdulva újra és újra megpróbálta elnyerni Egressy segítségét. A színésznek egy 1853-ban írott leveléből úgy tűnik, ez nem mindig sikerült: „Vahottal tudod hogy nem a legjobb lábon állunk, az az haragszik rám, hogy már vagy két darabját nem

⁵³ Vahot Imre Egressy Gábornak, Pest, 1856. november 14., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Egressy Gáborhoz, 4. sz. levél. (Kiemelés tőlem. Sz. L.)

⁵⁴ Vahot Imre Egressy Gábornak, Pest, 1856. április 2., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Egressy Gáborhoz, 2. sz. levél.

⁵⁵ Ezzel kapcsolatban lásd: Egressy Gábor Szentpétery Zsuzsannának, Pozsony, 1843. szeptember 21. = „Irrjátok a mi tollatokra jön”: Egressy Gábor családi levelezése (1841–1865), kiad. SZALISZNYÓ Lilla, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2017 (Csokonai Könyvtár: Források, 19), I, 35–36.; II, 618–619.

fogadtam el”.⁵⁶ Nem tudjuk, hogy Egressy pontosan melyik Vahot-darabokról ír, de egy későbbi példa azt mutatja, hogy a visszautasítás nem egyszeri eset volt:

Miután Zács nemzetiség című drámámat az új kidolgozás szerint egy év lefolyása alatt sem akartad színre hozni, ha csakugyan nincs kedved a leghálásabb szerepek egyikéhez (Zács Bódog), – szíveskedjél a kéziratot emberem által visszaküldeni, hogy Molnárnak [Molnár Györgynek, a Budai Népszínház igazgatójának] adhassam át. Ha az olaszok elleni kifakadásokat kihagyjuk belőle, egészen korszerű lesz. Hejh Gábor, rosziúl, méltatlanul bántok ti velem s adja isten hogy meg ne bánjátok valamikor azt, a mit már sok idő óta cselekesztek velem.⁵⁷

A vitás helyzetek ellenére Vahot történelmi tárgyú darabjainak előadásához igényt tartott a színész segítségére, és hiúságának hízelegve főszerepeket ajánlott neki: „*Kelemen László szerepe*, melyet neked szántam, és Moór Anna szerepe a legfényesebb bravur-szerepek”.⁵⁸ A *Mária királyné* című történelmi drámában a nápolyi király, Durazzói Károly szerepe a csalétek, mondván: „mindennapi tehetség nem bírja meg”.⁵⁹

A *Mária királyné* esetében Egressy volt a rendező is. Vahot megpróbálta irányítani: a szereposztásra nemcsak javaslatot tett, hanem elvárta, hogy a rendező tájékoztassa, ha azt nem minden pontján fogadja el: „A szerepkiosztási ajánlatomat ide mellékelve küldöm, s ha egészben vagy részben nem helyeslenéd, szíveskedjél megtenni reá észrevételeidet”.⁶⁰ A Nemzeti Színház törvénykönyve szerint a végleges szereposztás az igazgató döntésén múlt, a rendező neki, és nem a szerzőnek tartozott felelősséggel.⁶¹ A dramaturgiai változtatások, rövidítések elvégzése szintén a rendező feladata volt, de Vahot abban is részt akart venni:

A darab rövidítését a te jó tapintatodra bízom; a mi álló és vacsoráló színházi közönségünk nincs disponálva a hosszú darabok végighallgatására. – A bírálók kívánata szerint Mária szájában mind azon kifejezést, mely anyja irányában élesen sértő gyermeki tiszteletlenséget árulna el, bizton ki lehet hagyni. Károly meggyilkoltatását a historiai tény daczára is oda lehet módosítani, hogy az a lovagias, bátor ifju Forgács részéről ne orgyilkos módjára történjék, hanem nyiltan, kihívólag, habár ehhez nincs sok idő, mert Károly kísérete csakhamar védelmére kél a királynak. Mind ez gyorsan történhetik s így a censurán is könnyebben átmegy. *E dolgok módosítása egy két tollvonásba kerül, – s mikor időd lesz reá, együtt eszközölhetjük.*⁶²

⁵⁶ Egressy Gábor Szentpétery Zsuzsannának, Pest, 1853. július 25. = Uo., I, 159.

⁵⁷ Vahot Imre Egressy Gábornak, Pest, 1861. október 26., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Egressy Gáborhoz, 10. sz. levél.

⁵⁸ Vahot Imre Egressy Gábornak, Prága, 1860. szeptember 16., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Egressy Gáborhoz, 9. sz. levél. (Kiemelés az eredetiben.)

⁵⁹ Vahot Imre Egressy Gábornak, Pest, 1856. április 19., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Egressy Gáborhoz, 3. sz. levél.

⁶⁰ Vahot Imre Egressy Gábornak, Pest, 1856. április 2., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Egressy Gáborhoz, 2. sz. levél.

⁶¹ *A Nemzeti Színház törvénykönyve 1848. ápril 1-től kezdve*, 12, 67. pont.

⁶² Vahot Imre Egressy Gábornak, Pest, 1856. április 19., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Egressy Gáborhoz, 3. sz. levél. (Kiemelés tőlem. Sz. L.)

Egy valószínűleg kihagyásra ítélt jelenetet technikai javaslattal próbált megmenteni: „A földindulás szinpadon könnyen kivihető, mindössze az asztal gyors megrázkódását kell észrevétni, mit a körülte ülő vendégek is végbevihetnek, a nélkül hogy az edények összetörnének. Egy két ember a háttérben lábával megmozdítja az asztalt, ezzel felugrálnak helyeikről, s meg van a földindulás tökéletes illúzióval. Ettől azon végjelenet hatására nézve igen sok függ s kár volna azt kihagyni.”⁶³

A darab rendezőpéldánya szerint Vahot kérésének megfelelően idézték elő a földrengést. A harmadik felvonás kérdéses hatodik jelenetében olasz és magyar táncosok jelennek meg nemzeti öltözetben. Először az olaszok táncolnak. Amikor a magyarok kerülnek sorra, Ör[eg] Gara azt mondja, hogy „[I]esz majd idő, midőn a' magyar tégged fog megtáncoltatni”. Az ezután bekövetkező földrengést a szerzői utasítás szerint mutatták be: „*Magyar tánczot lejtének. – Ekkor egyszerre iszonyú dörgés, rázkódás hallatszik, az asztal megrendül, az edények üvegek lehullanak, összetörnek. – A lakomázók ijedve ugrálnak föl. / Ör[eg] Gara. Nagy isten, ez földindulás.*”⁶⁴

Szigligeti Ede volt a másik színházi ember, akit Vahot gyakran megkönyékezett kéréseivel. Szigligeti 1841-től 1859-ig a színház titkára, 1870-től igazgatója, 1873-tól pedig a drámai és adminisztratív igazgatója volt. Pozíciói révén többféle beleszólási és döntési joggal is rendelkezett a műsor-összeállítást illetően. Vahot őt elsősorban arra próbálta rávenni, hogy darabjait kedvező időpontban tűzzék műsorra, illetve, hogy egyáltalán műsorra tűzzék. Jó példa lehet erre éppen a *Mária királyné* előadásainak a története. Vahot 1857. június 17-én az igazgatóhoz, Ráday Gedeonhoz címezte első levelét a tárgyban:

„Miután „Mária királyné” című történeti drámám már majdnem két hónapja hogy folyvást repertoáron van, de Bulyovszkyné asszony betegsége miatt még eddig színre hozni nem lehetett; most midőn már a dráma közönsége annyira megcsökkent, mind az intézet, mind saját érdekem ellen volna annak előadása. S minthogy a halogatásnak nem én vagyok az oka, azon méltányosságot kérem Méltóságodtól: sziveskedjék művem előadását őszre elhalasztani, annyival is inkább, mert némely színész urak, daczára a színházi törvényeknek, előre is rossz hírért terjesztik művemnek, mi egyébiránt legnagyobb biztossággal szolgál rám nézve a tekintetben, hogy a mű tetszeni fog.”⁶⁵

A művet 1856. június 30-án mutatta be a Nemzeti Színház. A következő forduló az 1856 őszi Szigligeti Edéhez írt levél, amelyben Vahot emlékezteti a titkárt, hogy Ráday megígérte neki, hogy a *Mária királyné* újra előadják a nyári szeszonzónvégi bemutatónál anyagilag kedvezőbbnek ígérkező őszi időpontban:

„Midőn mult június hó végén Bulyovszkyné javára a *Mária királyné* című drámámat átengedvén, megkértem az Igazgató Gróf urat: sziveskednék a darab másodszeri előadását most őszre elhalasztani. És a gróf úr [...] meg is ígérte ezt, annyival inkább mert igazságosnak

⁶³ Uo.

⁶⁴ VAHOT Imre, *Mária királyné*, OSZK SzT., N. Sz. M 109, 94–95. (rendezőpéldány)

⁶⁵ Vahot Imre Ráday Gedeonnak, Pest, 1856. június 17., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre [Ráday Gedeonhoz], 1. sz. levél.

találá azt, hogy az író elvitázhatlan tetszéssel fogadott művének legalább második előadásból kapjon némi jutalmat.

A levél október 10-i keltezésű, és Vahot nem egyszerűen nyugtalankodik amiatt, hogy még mindig nem került másodszer színpadra a darab, hanem a színház műsorösszeállítását személye és műve elleni összeesküvésnek értelmezi:

Mint hallom a rendezőség augusztus hóban is szóba hozá darabom adatását; azonban mint-hogy akkor már a hasontárgyú, de egészen más kidolgozású és irányú *Nagy Lajos kora* is szőnyegre került, jónak láttátok művetem elmellőzni azon reményben, hogy majd Hegedűs remeknek kikialtott műve végképen háttérbe szorítandja az enyémet, mely iránt a nagy közönség ellenében, tudja isten miért oly kevés sympathia mutatkozott mind az igazgatóság, rendezőség, mind a bírálók részéről.

A levél második részében ellentámadással fenyegetőzik:

Én nem vagyok követelő ember, én csak méltányosságot kívánok, s ennyit én, ki a legujabb nehéz időkben minden magyar író közt legméltányosabb, legkiméletesebb voltam a nemz. színház iránt, talán csak megérdemlek, s ha engem nem becsül, nem oltalmaz az, kit én becsülök s méltatlan megtámadások ellen mindenkor férfiasan védeni kész vagyok, akkor a kölcsönös méltánylatnak többé nincs helye, s nem csoda, ha a rosztat rosztal kénytelenítetünk visszafizetni. Ha most nincs is, de nem sokára ismét lesz organum, még pedig hatalmas közlöny kezemben hol a hatástalanná tenni erőködött dramaírótd majd a leghatasosabb journalista fogja felváltani. Ezt nem fenyegetésképen mondom, hanem csak azért hozom fel, nehogy jogaim védelmének elhanyagolásával vádoltassam.⁶⁶

A *Mária királynét* végül még egyszer, december 13-án műsorra tűzték, de utána Vahot már hiába próbálta elérni újabb előadását.

Amikor Szigligeti 1873-ban a Nemzeti Színház igazgatója lett, Vahot újult erővel rohamozta kéréseivel, amelyek ekkor már két jól körülhatárolható problémájára koncentrálnak: darabjai színpadra állítása enyhítene nehéz anyagi körülményein, illetve szeretné, ha neve az utókor számára színműíróként is fennmaradna.

Az 1860-as, 1870-es években tudomásunk szerint Vahotnak nem volt rendszeresnek tekinthető jövedelme, csak a könyvei és színdarabjai után kapott összegekre számíthatott.⁶⁷ Utolsó sajtópiaci vállalkozása a *Napkelet* című hetilap kiadása volt 1857 és 1862 között.⁶⁸ A lap megjelentetésével párhuzamosan útikönyvek, illetve történelmi tárgyú kiadványok írásával, szerkesztésével kezdett foglalkozni. Utolsó ilyen jellegű munkája a *Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élet- és jellemrajza* című, 1873-ban megjelent könyv volt.

⁶⁶ Vahot Imre Szigligeti Edének, Pest, 1856. október 10., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Szigligeti Edéhez, 1. sz. levél.

⁶⁷ Demmel József kutatásai szerint Vahot kapott valamennyi pénzt az írói segélyegylettől is. Egzisztenciális válságáról részletesebben: DEMMEL, *Az irodalom (szociális) hálója... i. m.*, 259-264.

⁶⁸ A lap 1857. január 8. és 1860. december 23., illetve 1862. január 1. és szeptember 28. között jelent meg. Vö. *A magyar sajtó története II/1. 1848-1867*, szerk. KOSÁRY Domokos, NÉMETH G. Béla, Bp., Akadémiai, 1985, 438-439.

Időleges segítséget jelentett neki egy, a miniszterelnökség titkos alapjából kapott évi 600 forintos segély, amelyet ő maga Szigligeti Edének írott levelében nyugdíjként emlegetett.⁶⁹ A titkos alapot az országgyűlés 1870-ben bizalmas célokra szavazta meg. A miniszterelnök által szabadon felhasználható rendelkezési összeg az első évben 120 000, 1871-től pedig évi 200 000 forint volt. A miniszterelnöki hivatalban készítették kimutatást a pénzmozgásokról, de ezekről tételesen sem az országgyűlés, sem a számvevőszék felé nem tartoztak elszámolással. Cieger András nemrégiben megtalálta azt a kéziratos dokumentumot, amely Lónyai Menyhért miniszterelnökségének titkos kiadásait és benne a Vahot Imre részére utalt segélypénz összegét tartalmazza. A kifizetési lista különböző kiadástípusokról ad számot: sajtótermékek támogatása, illetve befolyásolása, horvát és szerb ügyek, országgyűlési választások (Deák-párti képviselőjelöltek kampányára), 1848-as honvédtisztek és özvegyeik segélyezése, működési kiadások (utazások, postaköltség, személyi pótlékok), egyéb kisebb, vegyes kiadások. Vahot Imre „a rendelkezési alap sajtócélokra szánt keretéből” kapott 50 forintos havi bontásban évi 600 forintot.⁷⁰ Az 1874. január 28-án Szlávay József miniszterelnöknek írott levele szerint két éven át részesült ebben az összegben (vagyis eszerint segélyezése még Andrássy Gyula miniszterelnöksége idején kezdődött), és a pénzt 1873 áprilisában vonták meg tőle. Vahot ebben a levelében a nemzeti kultúra terjesztésében játszott szerepére és egy jövőbeli tervére hivatkozva (írni szeretne egy életrajzot Deák Ferencről) kérte a kormányfőtől, hogy újra folyósítsa számára a pénzt:

az országgyűlés által ismét megszavazott 200.000 forintos rendelkezési alapról általam két évig élvezett s tavaly ápril végén hihetőleg takarékosági szempontból beszüntetett 600 forintos évi segélyezésemet ismét folyóvá tenni, s az elmaradt segélyezési összeget vagy legalább felét kiadni kegyeskedjék számomra, ki mint veterán magyar író elnyomatással fenyegetett nemzetiségünk megóvása fenntartásáért a legnehezebb időkben is bátran küzdöttem s nyelvünk, irodalmunk és hazai műveltségünk érdekében mindenemet feláldozván e segélyezés most rám s jobb sorsra érdemes családomra nézve valódi életkérdésnek tekinthető.⁷¹

Levelére Berczik Árpád, a miniszterelnökség sajtóosztályának vezetője válaszolt, aki bár együttérzését fejezte ki, kérésére nemleges választ adott.⁷² Vahot 1874 júliusában a Szlávayt váltó Bittó Istvánnak is küldött a tárgyban levelet (ebben Deákról már nem írt, csak magát dicsérte, és Gyula fiát ajánlotta államhivatali állásra), erre azonban választ feltehetően már nem kapott.⁷³

⁶⁹ Vahot Imre Szigligeti Edének, Budapest, 1873. október 25., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Szigligeti Edéhez, 4. sz. levél.

⁷⁰ CIEGER András, *A kormányzati politika rejtett működése: A miniszterelnök bizalmas kiadásai 1872-ben*, Történelmi Szemle, 60(2018), 4. sz., 575-594.

⁷¹ Vahot Imre a miniszterelnökhöz, Budapest, 1874. január 28., Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) K 467. 3. csomó. Köszönöm Cieger Andrásnak, hogy Vahot vonatkozó leveleire felhívta a figyelmemet, és átiratukat önzetlenül rendelkezésemre bocsátotta.

⁷² Berczik Árpád Vahot Imrének, Budapest, 1874. február 13., Uo.

⁷³ Vahot Imre a miniszterelnökhöz, Budapest, 1874. július 29., Uo.

Vahot 1873-ban a segélypénz megvonása után kezdte ostromolni leveleivel Szigligetit. A még műsoron lévő darabja, a *Farsangi iskola* kapcsán azt szerette volna elérni, hogy a színlap jelezze, több évtizedes drámaírói múltja van, a Nemzeti Színház már 30 évvel korábban is játszott tőle darabot:

Fogadd hálás köszönetemet azért, hogy a Farsangi iskolát a budai várszínházban [a Budai Színkörben] még a farsang kezdetén adadtad s a farsangi idény folytán a nemzeti színpadon is színre kerül. Igen leköteleznél, ha ez alkalommal mellőzve minden jubileumi cerimóniát, egyszerűen ezt nyomtatnád a színlapra:

„Most van 30-ik évfordulója annak, hogy a vígjátékot a nemzeti színpadon legelőször előadták.”

vagy ilyformán:

Farsangi iskola,

☞ a nemzeti színházban 30 évvel ezelőtt legelőször színre hozott eredeti vígjáték dalokkal.

-- --⁷⁴

Régi darabjai közül többnek az újbóli előadására kéri Szigligetit. A címek láthatóan színjátéktípusainak sokoldalúságát lennének hivatva reprezentálni:

Fogadd szíves köszönetemet azért, hogy a Huszárcsinynek előadását mind a két színpadon épen akkor eszközöléd, midőn az írói jutalék élvezetére szükségünk volt, s irányomban mint veterán pályatársad iránt tanúsított méltányos igazgatói eljárásoddal még inkább leköteleznél, ha legközelebb a *Farsangi iskola* előadását a farsangi idény elejére, vízkereszt napjára vagy a farsang első vasárnapjára szíveskednél kitűzni, börtben pedig vagy a *Bányarém*, vagy az *Első magyar színészek Budán* című s később *Mária királyné* című színműveimet lehetne sikerrel s új szereposztással színre hozni.⁷⁵

Hírneve megszilárdítása utáni vágyát fokozhatta, hogy Jókai Mór *Az én kortársaimban* elismerőleg nyilatkozott színműírói működéséről. Hasonló hatással lehetett rá az is, hogy 1873-ban a Nemzeti Színház nagy ünnepséggel köszöntötte Szigligeti Ede századik darabjának bemutatóját.⁷⁶ Vahot kettejük körülbelül egy időben induló színműírói

⁷⁴ Vahot Imre Szigligeti Edének, Budapest, 1874. január 8., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Szigligeti Edéhez, 7. sz. levél. (Kiemelés az eredetiben.)

⁷⁵ Vahot Imre Szigligeti Edének, Budapest, 1873. december 28., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Szigligeti Edéhez, 6. sz. levél.

⁷⁶ A Nemzeti Színházban 1872. december 27-én mutatták be Szigligeti Ede századik darabját (*Struensee*). OSZK SzT., Nemzeti Színház Színlapgyűjtemény, 1871–1872, 615. sz. Az eseményről a sajtó is beszámolt: „Szigligeti irodalmi pályája 1834 óta minden irányban gazdag táplálék színházainknak, sőt eredeti darabok állandó előadása, az ő művei mellőzése mellett, mai napig is teljes képtelenség. Nem csoda tehát, hogy minden alkalommal nyilatkozik Szigligeti iránt a tisztelet és hálás elismerés, mely őt megilleti. Csak pár évvel ez előtt a »Szökött katona« századik előadásakor is ünnepélyt rendezett a nemzeti színház az ő tiszteletére; most pedig, midőn századik eredeti darabja, »Struensee« dráma, került színre, főként a nemzeti színház tagjainak kezdeménye folytán, még átalánosabban ünnepélyes előadást rendeztek. Pályatársai arany tollat és tintatartót készítették – s azt Neilreich ékszerész oly fényesen, izletesen állította ki, hogy az is teljesen méltó volt az ünnephez. Az eszme maga Szigligeti írói működését jelképezi: a toll, melylyel fényes irodalmi nevét megszerzé s a tintatartó az eszme jelképét alkotják. Ez utóbbi talapzata iratköteget ábrázol, összevert papirosok, melyen e felirat áll: »Szigligeti 101. műve«, mintegy irodalmi

pályáján elgondolkodva Szigligeti segítségével látja az utolsó esélyt arra, hogy saját drámaírói működése ne merüljön feledésbe:

Az élő magyar drámaírók közt legrégebb pályatársam!

Midőn 100-ik színművedet adták, én mint legrégebb pályatársad, ha nem is nyíltan, de csendes visszavonultságomban őszinte örömmel kísértem e ritkán előforduló, talán a régi világ legtermékenyebb drámaköltője, Aristophanesz kora óta elő sem fordult ünnepélyt, annyival is inkább, mert az írói pályán mi egymásnak mit sem irigyelhetünk.

Habár a mostoha körülmények, színházi és irodalmi viszonyoknál fogva összesen 20, kisebb nagyobb színműnél többet írni nem volt kedvem, de én sikerökkel meg vagyok elégedve, s más részről mint Jókay barátunk „*az én kortársaim*” című emlékiratában kifejezé „*Vahot Imre sokoldalú tehetségével magára állt köztünk*” [...]

Mivel most a te kezeidben öszpontosúl a nemzeti színház drámaügyvezetése és szakértelmed s egyszerűtetted biztosítékot nyújt arra nézve, hogy e téren is gyökeres reformok kivitelével fogod nevedet megörökíteni, még inkább meg dícsőíteni; - én most utószor teljes bizalommal fordulok hozzád és mint régi jó barátod, legrégebb pályatársad fölkérek: hogy hatáskörödnél fogva emelj ki engem valahára mellőzött, lealázott helyzetemből, nem pályatévészett, hanem *pályavesztett* állásomból, támaszd fel műveim legjavát halottaiból, a feledés homályából, ne engedd rajtam száradni a csuffátevés azon bélyegét, miszerint életrevalóbb színműveim közül a Farsangi iskolán kívül évenként egyszer semmi mást ne adjanak.⁷⁷

A kérést ezúttal nem fenyegetéssel nyomatékosítja, hanem ígérettel: egy másik levélrészlet szerint készülő emlékiratában dicsérőleg ír majd Szigligetiről:

ha végre a Bányarémet vagy a Mária királynét a Lendvaypárral [ifj. Lendvay Mártonnal és Fánscy Ilkával] adni lehetne bójtben, - drámaírói jóhírem-nevem tökéletesen rehabilitálva volna s én már 300 ívre terjedő igen érdekes emlékirataimban nem feledném nyílt hálás köszönettel fölemlíteni, hogy ez igazságszolgáltatást a legelső, legtermékenyebb magyar drámaíró szíves collegialis és baráti részvételének köszönhetem.⁷⁸

Szigligeti nem utasította el kategorikusan Vahot minden kérését, így a repertoáron tartott *Farsangi iskolát* időnként színpadra állította. De sem az 1863 óta nem játszott *Bányarémet*, sem az utoljára 1856-ban adott *Mária királynét* nem mutatta be újra. Vahot emlékiratában a Nemzeti Színház kapcsán Szigligeti neve összesen egyszer bukkan fel, s a rávonatkozó mondat csak az író társ halála után, valamikor 1878. január 19-ét követően került bele a visszaemlékezésbe: „[m]ig Szigligeti élt többször előadatta darabjaimat”.⁷⁹

munkásságának folytatását jelképezve. A kötegre 3 fényes kötésű könyv van helyezve, gazdagon aranyozott háttal, széllel és egy szalaggal összekötve, melynek csokra levehető, s midőn rajta van, a tintatartó száját takarja.” Vasárnapi Ujság, 20(1873), 1. sz., 7.

⁷⁷ Vahot Imre Szigligeti Edének, Budapest, 1873. október 25., OSZK Kt. Levelestár, Vahot Imre Szigligeti Edéhez, 4. sz. levél. (Kiemelés az eredetiben.)

⁷⁸ Uo.

⁷⁹ VAHOT Imre *Emlékiratai...*, i. m., II, 147.

Összegzés

Vahot Imrének a színműírói pályájával kapcsolatos megnyilvánulásai Vértesy Jenőből komoly ellenszenvet váltottak ki:

Vahot Imre sokat írt és különböző nemben dolgozott. Azoknak egyike volt, kiket emészt a dicsvágy és kápráztat a siker. Kistehetségű és korlátolt ember lévén, sokszor nevetségessé lett e miatt, magaimádása közel járt a Hugo Károly hóbortjához s mint ez, egyenlő szeretettel emlékezett meg minden darabjáról. [...] *Emlékiratai* csupa dicsekvés. [...] A legízléstelenebb könyvek egyike a magyar irodalomban. [...] De talán e hosszú könyvnél is jellemzőbb Egressy Gáborhoz írt azon levele, melyben röviden végigfut egész pályáján. [...] a *Zách nemzetséget* meg lehetett volna neki bocsátani, hiszen olyan fiatal korában írta [...]. Hogy Vörösmartynak tetszett volna - Vahot erősen állítja. Én nem hiszem el neki. Vahotnak is megvolt a maga sikere két darabjával, az *Országgyűlési szállással* és a *Farsangi iskolával*. [...] Vahot Imrének kevés volt az elért siker. Nagy Ignácra is rá akart duplázni s megírta a *Még egy tisztújítást* [...]. A közönségnek azonban már elég volt a korteslárma. És elég volt Vahot Imre is. *Kézművesével* ismét korszerű akart lenni [...]. Följegyezte, hogy az iparosztálynak igen tetszett, pedig azt hiszem [...] az ördögnek sem kellett. [...] Se ebbe, se többi bukásába nem tudott belenyugodni. Intrikát szimatolt mindenben, mely ellene áskálódik.⁸⁰

A „intrikát szimatoló” és erőszakos magatartás egy tágabb léptékben, Vahot szakmai pályafutásának kontextusában szemlélve valamivel érthetőbbé válik. Az 1840-es évek második felétől Vahot Imre a *Pesti Divatlap* szerkesztőjeként az irodalmi és kulturális életben komoly befolyásra tett szert, például kedve szerint irányította a fiatal írókat, véleményvezérként viselkedett, és nyilvánosságra hozott neki nem tetsző színházi belügyeket is (különösen a saját honoráriumát illetően⁸¹). A vele munkatársi viszonyba kerülő kortársak ugyanolyan követelődző, tolakodó alakként jelenítik meg, mint amilyenek az idézett levelek is mutatják. Arany János és Petőfi Sándor például többször is kifakad az Arany által csak „Vahottéria”-nak nevezett magatartás ellen.⁸² Úgy tűnik, Vahot az idő előrehaladtával akkor sem tudott kilépni a sikeres, hatalommal bíró kulturális üzletember szerepéből, amikor már elvesztette egykori befolyását. De színműírói pályája kapcsán talán életútjának alakulástörténetével is indokolható egyre erősödő rámenőssége. Az irodalmi piacról való fokozatos kiszorulása komoly egzisztenciális válságba sodorta, hiszen megélhetését fiatal kora óta irodalmi és kulturális vállalkozásainak köszönhette. Az 1860-as évektől kezdve már semmivel sem tudott vezető szerephez jutni, ezért egyre inkább színműíróként igyekezett megkapaszkodni. Önmagáról alkotott képe és a darabjaival kapcsolatos értékítélete valóban

⁸⁰ VÉRTESY, *i. m.*, 236–240.

⁸¹ Lásd például azt a *Pesti Divatlap*ban megjelent cikket, amelyben azon mérgelődik, hogy Bartay Endre mekkora jutalékot fizet az egyes szerzőknek, s neki a *Még egy tisztújítás* ősbemutatójának jövedelméből egy fillért sem adott. *Pesti Divatlap*, (1845), 17. sz., 272–275.

⁸² Petőfi Sándor Arany Jánosnak, Pest, 1847. március 31. - Arany János Petőfi Sándornak, Szalonta, 1847. május 27. = ARANY JÁNOS *Levelezése (1828–1851)*, kiad. SÁFRÁN Györgyi, Bp., Akadémiai, 1975 (Arany János Összes Művei, 15), 73–74, 91.

erősen túlzó, ugyanakkor arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a Nemzeti Színház nagyfokú darabigényével összefüggésben a kor drámatermése jóval sokszínűbb és rétegzettebb volt, mint ahogyan azt az utókor számára a kanonikus művek mutatják. Vahot színművei a színház egykorú repertoárjához mérten valószínűleg nem voltak sokkal rosszabbak az átlagnál, a színház ennek megfelelően is bánt velük, miközben ő kivételes bánásmódot szeretett volna elérni.

De viselkedésének megítélésekor legalább ennyire fontos azt is figyelembe vennünk, hogy stratégiái és manipulációi nem minősíthetők egyedi esetnek a századközép irodalmi-színházi életében. Jókai Mórnak a színházhoz való viszonya is mutat hasonló vonásokat,⁸³ és Egressy Gábor családi levelezésében is találunk további példákat arra, hogy egy-egy színműíró a színésszel való közelebbi ismeretségét kihasználva próbálta művét színpadra állíttatni vagy nagyobb közönségszámot ígérő napokon előadatni.⁸⁴ A szerzőknek ez a fajta nyomása valószínűleg az egyik oka lehetett annak, hogy idővel a Nemzeti Színház vezetősége szükségesnek látta, hogy szabályozza, mibe szólhatnak bele, és mibe nem. A színház szervezetét irányító vezetők feladat- és hatáskörét leíró, 1875-től hatályos szabályrendelet döntési jogokat ugyan sehol nem ad a szerzőknek, de lehetőséget teremt arra, hogy a területért felelős színházi szakemberekkel együttműködve javaslatot tegyenek a szereposztásra, illetve részt vegyenek a már leadott dráma szövegének végleges színpadi változattá alakításában:

A drámai műsorozatot és szereposztást, ezen szabályrendelet értelmében, az illetők meghallgatása mellett ő [drámai szakigazgató] határozza meg. Az új eredeti művek szereposztására nézve azonban a szerzők véleménye is lehetőleg figyelembe fog vétetni, s az ekképp megállapított szereposztásban ok nélkül változtatás nem tétetik; de velük ezen változtatás is közöltetni fog.⁸⁵

[A dramaturg] az eredeti íróknak, kiknek nincs elég színpadi tapasztalatuk, műveik célszerű átdolgozásában tanácscsal szolgál. [...] A darabokat színre alkalmazza s nem csak az új, de az újonnan színre hozandó régiebb darabok nyelvezetét is kijavítja s a szavakat igényeihez idomítja, az eredeti daraboknál a szerző beleegyezésével.⁸⁶

Vahot Imre leveleinek vizsgálata az irodalmi és színházi élet szoros kapcsolatát új, eddig nem tárgyalt nézőpontból közelíti meg. A Nemzeti Színház saját hagyatéka, vala-

⁸³ Jókai Mór kapcsán már folyamatban van ilyen jellegű kutatásom. SZALISZNYÓ Lilla, *Nőm védelmében: Jókai Mór Laborfalvi Róza színházi ügyeivel kapcsolatos levelei* (kézirat).

⁸⁴ Hegedűs Lajos arra kérte a színészt, hogy segítsen kedvezőbb időpontban előadatni *Bíbor és gyász* című drámáját. Erről a feleség, Szentpétery Zsuzsanna értesítette Egressyt: „Gozon [Antal] a vagy Csepregi [Lajos] a hólnapi gyors szekéren küldi a Bibor és gyász darabot az ottani színház számára te csak abból tanud Hegedűs szeretné hogy még januarius 4^{én} vagy 5^{én} ha lehetne először mit hogy a második elő adást szeretné hogy még a bálók meg nem kezdődnek addig lehetne adni és így neki egy kis haszna lenne benne”. Szentpétery Zsuzsanna Egressy Gábornak, Pest, 1855. november 28. = „*Irjátok a mi tollatokra jön*”..., i. m., I, 307. A darabot a szerző kérésének megfelelően 1856. január 5-én tűzték először műsorra. Uo., II, 772.

⁸⁵ *Szabályrendelet a Nemzeti Színház igazgatása tárgyában*, Bp., Rudnyánszky A., 1875, 8, 4. cikk.

⁸⁶ Uo., 21, 3. és 6. cikk.

mint az írói és színészi levelezések lehetnek azok a forrásgyűjtések, amelyek a nyilvánosság előtt megjelenő színházelméleti és műsorpolitikai vitákon, illetve a színikritika műfaján túl a kapcsolatrendszer háttérben zajló mindennapjaira, színház és szerző viszonyára rálátást engednek, és e tárgyban a további kutatásokat megalapozhatják.